Available online at http://jgu.garmian.edu.krd

Journal of University of Garmian

https://doi.org/10.24271/garmian.22090310

# پەسنکردنی پەیوەندیکردنی نازارەکیی لە زمانی کوردیدا

شیلان عومەر حسێن        شۆخان محمد حمە کریم

بەشی کوردی// کۆلێجی زمان // زانکۆی سلێمانی

پوختە:

ئەم لێکۆڵینەوەیە (پەیوەندیکردنی نازارەکیی لە زمانی کوردیدا)، وەک جۆرێکی سەرەکی و کاراو تەواوکاری جۆرەکەی تری کردەی پەیوەندیکردن (Communication).کە ئەویش پەیوەندیکردنی زارەکییە(Verbal communication)ناودێرکراوە، مەبەستی سەرەکی لێکۆڵینەوەکە دیاریکردن و دەستنیشانکردن و پەسنکردنی جۆرە سەرەکییەکانی ئاماژەو ڕەفتارە نازارەکییەکانە. لەگەڵ پەسنکردن و خستنەڕووی ئەو واتاو مەبەستانەی بۆ پەیوەندییە زارەکییەکان زیادیدەکەن و شیکردنەوەی زەنگینی بەکاربردنیان لە کردەی پەیوەندیکردنداو چۆنییەتی جیاوازی لێکدانەوەیان بە پێی کلتورو بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری تاک و کۆمەڵ، سەرەڕای گرنگی و بەهاداری ئاماژەو ڕەفتارە نازارەکییەکان لە کردەکانی پەیوەندیکردندا، کەمی سەرچاوەی ئەکادیمیی تایبەت بە بابەتەکە لە زمانی کوردیداو هەبوونی ئاڵۆزی لە بەکارهێنانی ئاماژە نازارەکییەکان و چۆنێتی گۆڕانی واتاکانیان و دروستکردنی واتایەکی ناسروشتی بۆ دەربڕینە زارەکییەکان، کە زۆرجار هۆیەکن بۆ هەڵە تێگەشتن و گۆڕینی ئاڕاستەی پەیوەندییەکان بە بارێکی پێچەوانەدا لە هۆکارەکانی هەڵبژاردنی بابەتی لێکۆڵینەوەکەن. ئەم لێکۆڵینەوەیە بە پشتبەستن بە ڕێبازو مۆدێلەکانی کردەی پەیوەندیکردن، هەوڵدەدات لێکدانەوە بۆ واتای ئاماژەکان و خستنەڕوی جیاوازییەکان و بەکارهێنانەکان لە نێوان ئاماژە نازارەکییەکان وهاوبەشیکردنەکان لە دەربڕینە زارەکییەکاندا لە زمانی کوردیدا پەسنبکات. لەم لێکۆڵینەوەیەدا کەرەستەی دیالێکتی ناوەڕاست-شێوەزاری سلێمانی بەکارهێنراوە، لەم لێکۆڵینەوەیەدا ڕێبازی پەسنی شیکاری بەکاربراوە، بەگشتی بۆ نووسینی لێکۆڵینەوەکە سود لە ئاماژەی نازارەکی پەیکاڵ بە ئاخاوتنی ڕۆژانەی ئاسایی خەڵک لە قسەپێکەرانی زاری ناوەڕاست (شیوەزاری سلێمانی) وەرگیراوە، ئەم لێکۆڵینەوەیە لە پێشەکی و دوو بەش و ئەنجام و لیستی پەراوێزو سەرچاوەکان پێکهاتووە، بەشی یەکەم بەناوی (پەیوەندیکردنی نایزارەکی)، کە لە چوار پار پێکدێت، پاری یەکەم (چەمک و بنەما)، پاری دووەم (بەراوردی نێوان پەیوەندیکردنی زارەکیی و نازارەکیی)، پاری سێیەم (لەخۆوەیی پەیوەندیکردنی نازارەکیی)، پاری چوارەم (بەکارهێنانەکان و ئەرکی پەیوەندیکردنی نازارەکیی)، بەشی دووەم (مۆدێلی تیۆرییەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی)، ئەمیش دوو پارە، پاری یەکەم بۆ (مۆدێلی Pattersonلە پەیوەندیکردنی نازارەکییدا) تەرخانکراوە، پاری دووەم (تایبەتمەندی و پێکهاتەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی بە پێی مۆدێلی Patterson)، خراوەتەڕوو، پاری سێیەم (جۆرەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی بە پێی مۆدێلی Patterson) باسیلێوەکراوە، لە پاری چوارەمدا (مۆدێلی Gamble & Gamble و پەیوەندیکردنی نازارەکیی) خراوەتەڕو.

## *Article Info*

Received: April, 2022
Accepted : June ,2022
Published :September ,2022

## *Keywords*

پەیوەندیکردنی نازارەکیی، ئاماژەکان، مەودا، ئاگایی، نائاگایی.

## *Corresponding Author*

shilan.hussein@univsul.edu.iq
shokhan.hamakarim@univsul.edu.iq

## پێشەکی

**بەشی یەکەم: پەیوەندیکردنی نازارەکی Non-Verbal Communication:**

**١/١)پەیوەندیکردنی نازارەکی (چەمک و بنەما):**

پەیوەندیکردن(communication)، کردەی بەکارهێنانی زمانە چۆنێتی گوزارشتکردن و ئاڵوگۆڕکردنی بیرەکانە، یاخود بەخشینی زانیارییە بە ئەوانی دی بە شێوەیەکی هاوبەش لە نێوان بەشداربووانی پەیوەندیکردنەکەدا، بە بۆچوونی (Wilbur schramm)، پەیوەندیکردن ((بریتییە لە هاوبەشیکردن لە مەعریفەدا، لە ڕێگای بەکارهێنانی کۆمەڵێک هێما، کە هەڵگری زانیاریین)).[1] پەیوەندیکردن لە ئەم پێناسەیەدا بریتییە لە جەختکردن لە هاوبەشیکردنی کۆزانیاریی و بەکاربردنی هێما (جا هێمای زمانیی یان نازمانیی بێت)، واتە ئەو پێشخانە زانیارییەی لای قسەکەر هەیە، هاوبەشیپێدەکرێت و بە پێی پەیوەندیی و گرنگی پەیوەندییەکانی نێرەرو وەرگر هاوبەشیپێکردنەکان و جۆری هێماکان دەگۆڕێت.

پێکهاتەکانی پەیوەندیکردن بریتیین لە ((نێرەر، پەیام، کەناڵ، وەرگر، ژینگە، فیدباک))[2]، لەسەر بنەمای ئەم پێکهاتانە کردەی پەیوەندیکردن جۆرو پۆلی زۆری لێدەبێتەوە، بۆ نموونە لەوانەیە پەیوەندیکردن لە ڕێی ئینتەرنێت، تەلەفۆن، قسەکردن، ئاماژەو نیشانەکان، سەماکردن، زمانی جەستە(جوڵەکانی چاوو سەرو جەستە) ڕوبدات، بە پێی هەریەکێکیان جۆرەکان دەگۆڕێت، بۆ نمونە: پەیوەندیکردن لە ڕوی ژمارەی بەشداربووانی کردەکەوە جۆرەکانی پەیوەندیکردنی (خودی، کەسی، کۆمەڵ، جەماوەریی)[1] دەگرێتەوە، هەروەها کەناڵی بەکاربراو لە کردەی پەیوەندیکردندا جۆری پەیوەندیکردن دیاریدەکەن، وەک (پەیوەندیکردنی زارەکیی و نازارەکیی)، پەیوەندیکردنی زارەکیی بریتییە لە (( توانای زمانیی مرۆڤ بۆ گەیاندنی ژمارەیەکی بێسنوری پەیامەکان، بۆ بەرهەمهێنان و گەشەپێدانی دەربڕینی نوێ، چەمکەکان لەسەر تایبەتمەندییە بێ هاوتاو جیهانییەکانی کۆدی زارەکیی بنیادنراون))[3]، ئەمجۆرەی پەیوەندیکردن گەیەنەری بیرە سادەو ئاڵۆزەکان و دەربڕی هەڵوێستەکانی مرۆڤە لە چوارچێوەی هەستەکانیدا بە هاوکاری دەنگەکانی زمانەکەی، هەموو ئەمانەش بە کاریگەریی پێکهاتەکانی کردەی پەیوەندیکردن بەدیدێت و پەیوەندییە ڕاستەوخۆکانی ئەو پێکهاتانە توانا زمانییەکەی مرۆڤ لە گەیاندنی بیرەکاندا دەخەنەڕو، لە بەرانبەردا پەیوەندیکردنی نازارەکیی وەک جۆرێکی سەرەکی و کاراو تەواوکاری جۆرە زارەکییەکە، کۆمەڵێک تیۆرو مۆدێل باس لە ئەمجۆرەی پەیوەندیکردن (پەیوەندیکردنی نازارەکیی) دەکەن، هەریەک لە ئەم تیۆرو مۆدێلانە لە ڕوانگەی جیاوازو تایبەت بە خۆیانەوە پێناسەی جۆراوجۆریان بۆ بابەتەکە کردووە، هێڵی گشتی زۆربەی تیۆرییەکانیش بریتیین لەوەی، کە پەیوەندیکردنی نازارەکیی کۆمەڵێک نیشانەو ئاماژەی جۆراوجۆری، وەک (ئاماژەکانی دەموچاو، مەودای کەسی، ئاماژەکان، جوڵەکانی چاو، قسەکردن لە دوورەوە، بەکارهێنانی کات و بێدەنگی) دەگرێتەوە، (Gamble) پێناسەی پەیوەندیکردنی نازارەکیی دەکات بەوەی ((ئەو پەیوەندییەیە لە ڕێگەی هۆکارە نازمانییەکانەوە دەردەبڕدرێت، کردەوەکان یان سیماکانی مرۆڤ، لە ناویشیاندا شێوەی ڕوخسارو بەکارهێنانی دەنگ و کات و بۆن و مەودا دەگرێتەوە، کە گرنگییەکی هاوبەشی کۆمەڵایەتی بە واتای هاندان لە بەرانبەردا دێت))[4]، چوارچێوەی پێناسەکەی Gamble لە جوڵە خۆویست وخۆنەویستەکان لای مرۆڤ پێکدێت، تا ڕادەیەک ئاماژە دەنگییە نازارەکییەکان لە سنووری پێناسەکەدا جێیاننەبووەتەوە.

(Bosmajian) لە پێناسەکردنیدا بۆ ئاماژە نازارەکییەکان دەڵێت: ((چەمکی پەیوەندیکردنی نازمانی بە کۆمەڵێک دیاردە دەوترێت، کە پانتاییەکی زۆر دادەپۆشن، لە نمایشی دەموچاو، ئاماژە، بارودۆخی نمایشی سەما، شانۆگەری، مۆسیقا و پانتۆمایم، جوڵەی کاریگەر، تا ڕێوڕەسمی دیبلۆماسی، لە تێگەشتنەکانی سەروی هەست، تا کۆمپیوتەرە نموونەییەکان و لە واتاسازی تایبەت بە توندوتیژی، تا واتاسازی تایبەت بە سەما سەرەتاییەکان))[5] دەگرێتەوە، بە پێی پێناسەکە ئەم ئاماژە نازارەکییانە لە ئەم جۆرەی پەیوەندیکردندا، شانبەشانی ئاخاوتن و بگرە زیاتریش لە ئاماژە زارەکییەکان ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕامیاریی و ڕۆشنبیریی و.....تاد مرۆڤ بەڕێوەدەبەن.

لای هەندێکی تری وەک Bridwhistell، کە سەر بە ڕێبازی (کۆد)ن، ((پەیوەندیکردنی نازارەکیی هەموو شتێک دەگەیەنێت جگە لە ئەو زمانەی ئێمە بۆ پەیوەندیکردن لەگەڵ کەسانی تردا بەکاریدەهێنین))[6].مەبەست لە هەموو ناوەندەکانی گواستنەوەی واتایە جگە لە کەناڵی قسەکردن و وشەکان، ئەمەش تێڕوانینێکی گشتی و بنەماییە بۆ کردەی پەیوەندیکردنی نازارەکیی.

هەندێکی تر لە پێناسەکان جەخت لە ئەو ئەرکانە دەکەنەوە، کە دەکرێت پەیوەندیکردنی نازارەکیی پێشکەشیانبکات، بە زۆری ئەوانەی سەر بە ڕێبازی (ئەرکی)ن، پێناسەکانیان لە ئەم چوارچێوەیەدا دەسوڕێتەوە.

لە ڕێبازی (بنەمای تایبەتمەندی)دا جیاوازتر لە کردەکە دەدوێن و ئاماژە بە ئەوە دەکەن (زیاتر لە ڕێگەیەک بۆ لێکدانەوەی زانیارییەکان (شیکردنەوەی کۆدو نیشانەکان) هەن، واتە ئەو ئاماژانەی پێیان دەڵێین (نازارەکیی)، تایبەتمەندی دەربڕینی ناوازەو چارەسەرکەرانەیان هەیە، بۆ نموونە ڕێگەکانی پەیوەندیکردن لای مرۆڤ پەیوەستن بە پێڕەوی دەمارییەوە، کە ڕێگەدەدات بە شێوەیەکی کارا کارلێکەکانمان لەگەڵ کەسانی تردا جێبەجێبکەین)[7] و هەبوونی زیاتر لە سێ پێڕەوی پەیوەندیکردنی پشتبەستوو بە لایەنی دەماریی ئەمە پشتڕاستدەکاتەوە. پێناسەی ئەم ڕێبازە دەمانگەڕێنێتەوە بۆ لایەنە بۆماوەیی و خۆنەویستییەکەی مرۆڤ لە بەکارهێنانی ئاماژە نازارەکییەکاندا، (Manusov) لەسەر بنەمای ئەم ڕێبازە ئاماژە نازارەکییەکان پێناسە دەکات و دەڵێت: ((هەموو ئەو ڕەگەزانەن جگە لە وشە دەربڕدراوەکان، کە لە تواناییاندایە واتابەخشبن، لە لایەن کۆمەڵێک مرۆڤەوە یاساکانی بەکارهێنانیان بۆ دارێژراوە))[8]، وەک ئەو ئاماژانەی لە لایەن کۆمەڵی نابیستەو ناگوفتەکانەوە وەک پێڕەوێک بەکاردێت، هەروەها ئەو ئاماژانەش لەم چوارچێوەیەدان، کە هاوبەشن لە نێوان هەموو مرۆڤەکاندا، وەک باوێشکدان لە کاتی ماندووبووندا.....تاد.

---

[1] بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە (عەبدولڕەحمان:٢٠٠٩: ٣٠-٣٤)، (عەلی: ٢٠١٧: ١٨-١٩)

(مینە) باس لە پەیوەندیکردنی نازارەکیی دەکات و بە زاراوەی جوڵەی شفرەکراو ئاماژەی بۆ دەکات و دەڵێت: ((بەشێکە لە سیستمی هێما وێنەییەکان، لەگەڵ یەکدیدا کاردەکەن و کاریش لە یەکتری دەکەن، ئەویش بە شێوەیەکی ئاڵۆز، لە هەمان کاتیشدا بە شیوەیەکی ڕێکوپێک. تا لە ئەنجامدا زمانێکی ڕاستەقینە دادەڕێژن، کە تایبەتە بە گروپ و کۆمەڵێکەوە)).[٩] زمانی نابیستەو ناگوفتە(کەڕولاڵ) وەک نموونە بۆ کردەکە دەهێنێتەوە.

لە پێناسەکانی سەرەوەدا دەردەکەوێت، کە پەیوەندیکردنی نازارەکیی پڕۆەوێکی هێمایی نازارەکیی بە کۆدکراوە لە ڕەفتارە نازارەکییەکاندا، ئەو ڕەفتارانەش چ خۆویست یان خۆنەویستبن، بەرهەمهاتوو یان بەدەستهاتووی مرۆڤ بن، یان هاوڕێی دەربڕینە زارەکییەکان بن، هەموو ئەمانە تەواوکەری کردەی پەیوەندیکردنن و لە چوارچێوەی پەیوەندییەکەدا کۆدەبنەوە.

١/١-١)بنەماو تایبەتمەندییەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی:

پەیوەندیکردنی زارەکیی و نازارەکیی ئەرکی جیاواز پێشکەشدەکەن، ئەمەش بۆ جیاوازی لە کەرەستەو تایبەتمەندی و گۆکردنیان دەگەڕێتەوە، هەریەکەیان چەند بنەماو تایبەتمەندییەکی تایبەت بە خۆیان هەیە، کە هێڵە گشتییەکانی کردەی پەیوەندیکردنەکە ڕوندەکەنەوەو دەخەنەڕو. (Patterson) 2017 تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی بەم خاڵانە جیادەکاتەوە[١٠]:

١-پێچەوانەی پەیوەندیکردنی زارەکیی، ئەمجۆرەی پەیوەندی لە پێودانگە کۆمەڵایەتییەکاندا هەمیشە چالاک و کارایە.

٢-ناردن و وەرگرتنی ئاماژە نازارەکییەکان دەکرێت سەربەخۆبێت، یاخود هاوکاتی پەیوەندیکردنی زارەکیی ڕوبدات.

٣-گرنگترین تایبەتمەندییان بریتییە لە ئەوەی زۆرینەی پەیامە نازارەکییەکان لە پەیوەندییە ڕوبەروەکاندا بە شێوەیەکی لەخۆوەو بە بێئاگایی و خۆنەویستانە ئاڕاستەدەکرێن، ئەمەش تاڕادەیەک پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆو تەواوکەری لەگەڵ وەرگردا دروستدەکات.

٤-درکپێکردنەکانمان بۆ زانیاری ناو پەیامەکان بەم پەیوەندییە بەردەوامدەبێت، تەنانەت لەئەو کاتانەشدا، کە تێگەشتن لە پەیوەندیکردنی زارەکیی قورس و گران دەبن لەسەر وەرگر.

بۆ لێکدانەوەو تێگەشتن لە ئاماژەیەکی نازارەکیی بێجگە لە زانینی ئەو تایبەتمەندییانەی (١-٤)، پێویستمان بە زانینی ئاماژە نازارەکییەکانی کەسێک لە بارو حاڵەتی ئاساییدا هەیە، چونکە هەندێکجار ئەم پەیوەندیکردنە زۆر شاراوەو نادیار دەبێت، بۆیە نابێت گریمانەی ئەوە بکەین، کە دەتوانین مێشکی کەسانی تر بخوێنینەوە لە ڕێی ئاماژە نازارەکییەکانییەوە، لەوانەیە لە لێکدانەوەکانماندا ڕاستبین، بەڵام بە هەمان ڕێژەش لەوانەیە هەڵەبین ((بۆ ئەوەی ڕێژەی ڕاستیمان زیاتر بێت لە هەڵەبوونمان نابێت لەسەر یەک هەڵوێست و ئاماژەو لێکدانەوە بمێنینەوە، بۆیە پێویستە شارەزای کۆمەڵێکی تەواو لە ڕەفتارە نازارەکییەکان ببین، کە ئاماژە بۆ هەمان شت دەکەن لە هزری ناوەکییدا))[١١]. لە لایەکەوە ئەم تایبەتمەندییە لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی تردا لە زۆر لایەنەوە کاریگەری لەسەر پەیوەندیکردنی زارەکیی بەجێدەهێڵێت، لە لایەکی تریشەوە ئەم کاریگەرییانە لە شیکارکردنی ئاماژە نازمانییەکاندا بە- پێی کلتورە جیاوازەکان دەگۆڕێت.

سەرەڕای ئەمانەش زۆربەی جار زۆر کەس لە کارلێکەکاندا ناتوانن زارەکییانە تەواوی ڕاستیی پەیامەکەی ناو هزریان، کە دەیانەوێت بیڵێن و بیگەیەنن، ئەمانەش زیاتر لە ئەو کاتانەدا ڕوودەدەن، کە کەسەکە زۆر سۆزداریی، تورە یان خۆشەویست بێت، لەوانەیە کەسێک پێبکەنێت، یان دەستەکانی بگوشێت، یان هەردوکی پێکەوە بکات، هەموو ئەمانە ڕێگەکانی پەیوەندیکرنی نازارەکیین، کە زۆر کاریگەرترو مەبەستدارترن لە بەکارهێنانی

وشەکان، ئەمانیش لەژێر کاریگەری چەند هۆکارێکدا ڕوودەدەن، وەک لە هێڵکاری ژمارە (١)دا ئەو هۆکارانە ڕونکراونەتەوە:[١٢]

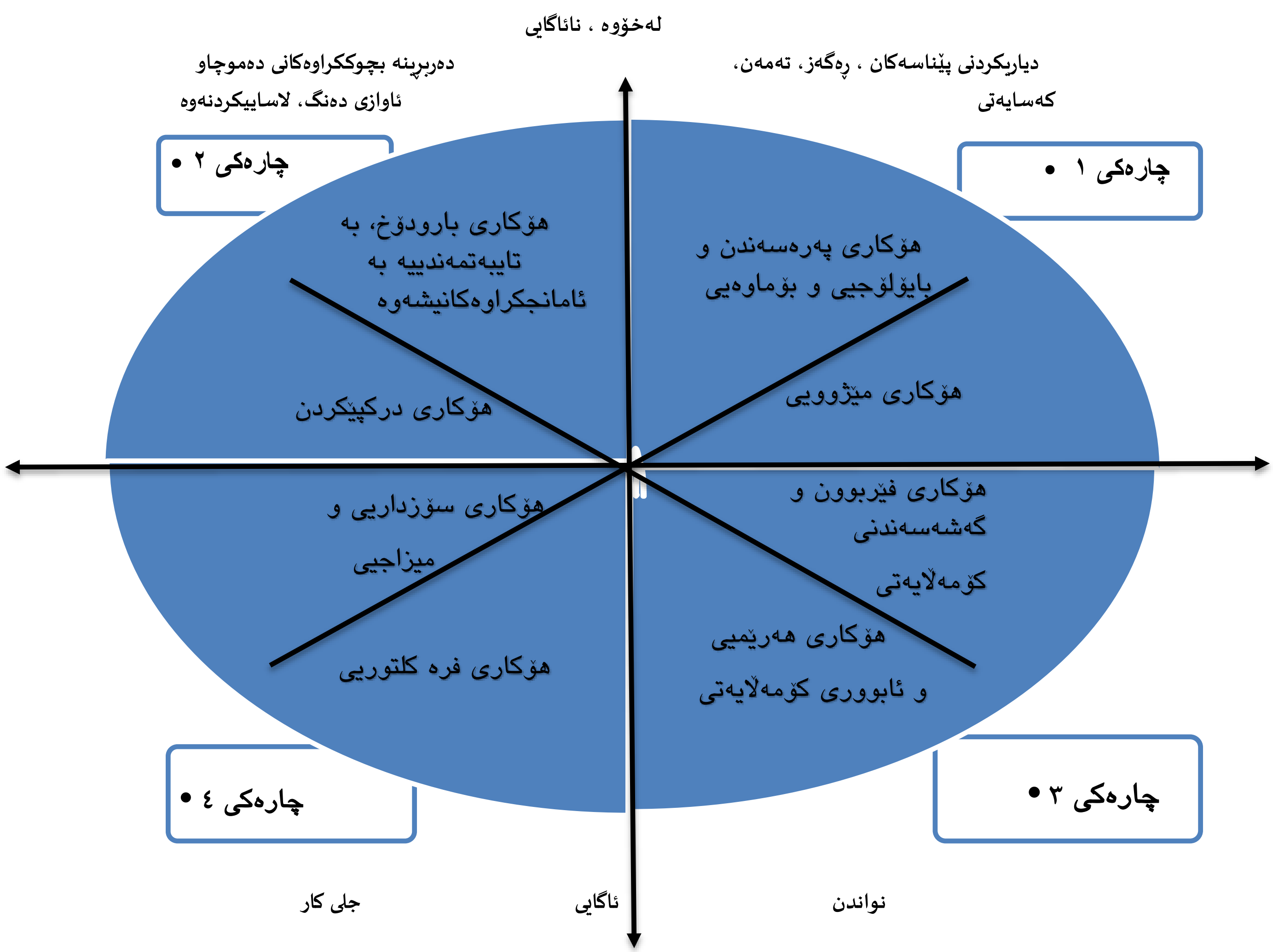


هێڵکاری (١) شیکردنەوەی کۆدە نازارەکییەکان لەژێر کاریگەری هۆکارەکاندا

هێڵکاری (١) ئەوە دەردەخات، کە ئاستی ئاسۆیی بەکۆدکردنی زنجیرەیی لەیەکنەپچڕاو ڕوندەکاتەوە، کە جەخت لە ئاماژە جووڵاوو جێگیرەکان دەکاتەوە. ئاستی ستوونی زنجیرەیەکی لەیەکنەپچڕاوی کردە بەکۆدکراوەکانی ئاگایی و نائاگایی/لەخۆوە ڕوندەکاتەوە. جێگیرەکان ئاماژەن بۆ ڕەفتاری بەکۆدکراو، کە ڕێژەییانە بۆ نێرەر لە دەوروبەرە جیاوازەکاندا نموونەیین. لە ناو چارەکەکانیشدا نموونەیەکی نوێنراو بۆ زانیارییە بەکۆدکراوەکان خراونەتەڕو. بۆ نموونە چارەکی یەکەمی بازنەکە هۆکارە دوورو نزیکەکانی کات نیشاندەدات، چۆن کار لە ڕەفتارەکان دەکەن، ڕوودانی ڕووداوەکان لە ڕابردوودا، لەوانەیە کاریگەری ڕێژەییان هەبێت لەسەر ئاماژە دیاریکراوەکان، دواتریش زانیارییە پێشبینییە درکپێکراوەکان بە درێژایی گفتوگۆکان و کارکردنی ئەمانیش لەسەر ڕەفتارەکان، هەروەها ئەوە دەردەخات، بەتەمەنەکان و منداڵەکان چۆن چاو لە چارەسەرکردنی دەربڕینەکانی دەموچاویاندا بەکاردێنن، کە هۆکارێکی دوورەو لەوەناکات لەژێر دەسەلاتی ئاگایی نێرەرەکاندا بێت.

چارەکی دووەم بە پێچەوانەوە قوتابییە منداڵەکان، بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی سنووریان زیاتر بۆ وەڵامدانەوە فراوانە، لەچاو ویناکردنی قوتابییە گەورەکاندا، کە ئەمانیش نزیکترین هۆکارن، کە ڕێکارێکی شاراوە بۆ دژە کاریگەربوون پێکدەهێنن.

چارەکی سێیەم نواندنی ئەکتەرەکانە لە شانۆدا بۆ نموونە کاتێک بە مەبەست دەنگی خۆیان دەگۆڕن بۆ نواندنی کارەکتەرێکی تایبەت، ئەمەش لەوانەیە نوینەرایەتی هۆکارێکی نزیک بکات.

چارەکی چوارەم دەکرێت نێرەرەکان لە ژینگەیەکی دیاریکراوی کاردا بە ئاگاییەوە جلێکی نوێی کارکردن هەڵبژێرن، تایبەت بە کۆمپانیاو شوێنی کارەکە (هۆکارێکی نزیکە، وەک گارسۆنێک لە چێشتخانەیەکدا)، لەوانەشە هەندێک کەسی تر بە پێچەوانەوەو بە پێی کلتورێکی دیاریکراوو نەریتی جلوبەرگێک لەبەربکەن (هۆکارێکی دوورە، وەک جلوبەرگی پیاوانی ئاینی).

۲/۱)بەراوردی نێوان پەیوەندیکردنی زارەکی و نازارەکی:

خاڵی هاوبەشی هەریەک لە ئەم دوو جۆرەی پەیوەندی ئەوەیە دەتوانرێت هەردووکیان لە بواری ئاخاوتن و نووسیندا دەربڕدرێن، واتە پەیوەندی زارەکی دەکرێت بە شێوەی دەنگ گۆبکرێت، لە کاتێکدا دەشتوانین بە شێوەی نووسراوو ئاماژەش دەربڕدرێت، پەیوەندی نازارەکییش دەکرێت هاوشێوەی گۆکردنی زارەکییانە نیشانبدرێت، وەک (پێکەنین، گریان، کۆکە، نکەنک....)، دەشکرێت ئاماژەکان هێمای جیاوازیان لە نووسیندا بۆ دابنرێت.

زیاتر لە خاڵە هاوبەشەکان، دەکرێت ئاماژە بە چەند جیاوازییەکی ڕون و بەرچاو لە نێوانیاندا بکرێت، جیاوازییەکانیش بە گشتی لایەنەکانی کەناڵی گەیاندن و بەکارهێنانی کەناڵ و سنوورو مەوداو ....تاد، هەردوو جۆری کردەکە لەخۆدەگرێت، لە گرنگترینی ئەو جیاوازییانە بریتیین لە:

١-پەیوەندیکردنی زارەکی هەستپێکراوو کاتییە، بەڵام دووەمیان بەردەوامە، چونکە پەیوەندییە زارەکییەکان بە ئاگایی ئاوەزییەوە دەردەبڕدرێن و نێرەر تارادەیەکی زۆر دەتوانێت دەستیان بەسەردا بگرێت، بەڵام زۆربەی ڕەفتارە نازمانییەکان و ئاماژە نازارەکییەکان زیاتر بە نائاگایی و خۆنەویستانە نیشاندەدرێن، بە واتای ئەوەی گفتوگۆکەران لە پەیوەندییەکدا دەکرێت زارەکییانە بێدەنگبن، بەڵام ناتوانن دەربڕینە نازارەکییەکانیان بوەستێنن.[١٣] بۆ نمونە ئەگەر لە دوای تورەبوونی بەرانبەرەکەت بێدەنگ بیت، ئەم بێدەنگبوونە واتادارەو زۆرجاریش لە زۆر بارو شوێنندا لە وشەکان زیاتر واتا دەگەیەنێت.

٢-پەیوەندیکردنی زارەکی دوو کەناڵی گەیاندن بەکاردێنێت، ئەویش ئاخاوتن و نووسینە، بەڵام پەیوەندیکردنی نازارەکی زیاتر لە دوو کەناڵ لە هەمان کاتدا بەکاردێنێت، کەناڵەکانی پەیوەندیکردنی زارەکی بریتیین لە دەنگ و وشەو ڕستەکان، بەڵام کەناڵەکانی نازارەکی زیاتر بریتیین لە زمانی جەستە، ئاماژەکانی دەموچاو، جوڵەکانی چاو، ماوەی نێوان کەسەکان، ...تاد)[١٤].

٣-لایەنی دەستبەسەرداگرتنی پەیوەندیکردنی زارەکی بریتییە لە ڕێزمان، بەڵام پەیوەندیکردنی نازارەکی لە لایەنی دەروونی و هۆکاری بایۆلۆژییەوە دەستیبەسەردادەگیرێت، هەرچەندە هەندێکجاریش یاساو ڕێساکان جگە لە لایەنە دەروونی و بایۆلۆژییەکان پەیوەندیکردنە نازارەکییەکان ڕێکدەخەن.

٤-هەر ڕۆشنبیرییەک و هەر کلتورێک خاوەنی کۆمەڵێک دەنگ و وشەی تایبەت بە خۆیەتی لە کاتێکدا پەیوەندیکردنی نازارەکی لە زۆر لایەندا جیهانییەو لە زۆر کلتوردا زۆر لە ئاماژە نازارەکییەکان لێکدانەوەیان وەکیەکە.

٥-لە گەشەکردنیشیاندا پەیوەندیکردنی زارەکی لەگەڵ گەشەی کۆمەڵایەتی گەشەدەکات، پێچەوانەی نازارەکی لە قۆناغێکی زووتر لە ژیاندا فێری دەبین.

٦-دەربڕینی زارەکی بەتەواوی پێڕەوێکی هێمایییە، بەڵام پەیوەندیکردنی نازارەکی و بەتایبەت زمانی جەستە بەشێکی پێڕەوی هێمایییە.[١٥]

ئەوەی لێرەدا بە گرنگی دەزانین وەک جیاوازییەکی سەرەکی باسی لێوەبکەین بریتییە لە جیاوازییەکانی دوو کردەکە لە ڕوانگەی ڕەگەزی (دەنگی و نادەنگی)، کە هەردووکیان خاوەنی ئەو دوو ڕەگەزەن، لە خشتەی ژمارە(١)دا جیاوازی ئەو ڕەگەزانە ڕونکراونەتەوە[١٦]:

| ڕەگەزەکان | پەیوەندیکردنی زارەکی | پەیوەندیکردنی نازارەکی |
|---|---|---|
| دەنگی vocal | وشە دەربڕدراوەکان | پارازمانی (ئاوازە، ڕادەی دەنگ، چۆنییەتی قسەکردن......تاد) |
| نادەنگیnon-vocal | نووسینی نیشانەو خاڵبەندی و ڕەمزەکان | زمانی جەستە (نیشانەکان ، ئاماژەکانی دەموچاو، جوڵەکانی چاو، .....تاد) |

خشتەی (١) جیاوازی نێوان پەیوەندیکردنی زارەکی و نازارەکی لە ڕوانگەی ڕەگەزە دەنگیی و نادەنگییەکانەوە

لە خشتەی ژمارە (١)دا دەردەکەوێت وشە دەربڕدراوەکان ڕەگەزی دەنگیین لە پەیوەندیکردنی زارەکییدا، بڕوانە نمونەی (١):

(١)وانەکە بنووسە.

لە بەرانبەردا ڕەگەزی دەنگی نازارەکی بریتییە لە پارازمانی، کە ئەو هێمایانە دەگرنەوە هاوڕێیەتی پەیامەکە دەکەن لە کاتی دەربڕیندا، وەک بەرزیی و نزمی دەنگ، ڕادەی قسەکردن، ئاوازەی دەنگ، ...تاد.

هەرچی دەربارەی ڕەگەزە نادەنگییە زارەکییەکانە، بریتیین لە بەکارهێنانی هێما نەدرکاوەکان لە گواستنەوەی واتادا، نووسینی نیشانەکان و ڕەمزەکان نموونەی نادەنگی پەیوەندیکردنی زارەکیین، بە پەیوەندیکردنی نازارەکییش دانانرێن، وەک خاڵبەندی لە نووسیندا ( ، . ، / ، : ، .....تاد) هەریەکەیان ئاماژەن بۆ مەبەستێک و واتایەک دەگەیەنن، یان هێما بیرکارییەکان (≤ ، ≠ ، π ، .... تاد)، کە هەریەک لەمانە بە پەیوەندیکردنی زارەکی دادەنرێن، بەڵام ڕەگەزی نادەنگی نازارەکی، زمانی جەستەو ئاماژەکانی لە چوارچێوەی ئەو زمانەدا دەگرێتەوە، کە بە گشتی بریتیین لە ئاماژەکان، ئاماژەکانی دەموچاو، پەیوەندکردن لە ڕێی چاوەوە،بەرکەوتن، مەودا ......تاد. هەموو ئەمانە نادەنگی و نازارەکیین، چونکە زۆربەیان ئاماژە بۆ وشەیەکی دیاریکراو، وەک هێمایەکی نووسراو یان شوێنێک ناکەن، هەر بۆیە سەرەڕای هاوبەشییەکان و تەواوکەری ئەم دوو جۆرەی پەیوەندیکردن، جیاوازییەکانیش ڕون و بەرچاون، هەریەکەیان بەرجەستەکردنی کردەکەیان بە شێوازی جیاواز لە ئەستۆ گرتووە.

سەرەڕای هاوبەشی و جیاوازییەکان لە نێوان هەردوو جۆرەکەی پەیوەندیکردندا، هەردوو جۆرەکە لە پەیوەندییەکی تەواوکەریدان بۆ کردەی پەیوەندیکردن بە گشتی و هەردووکیان دەبنەوە بە کارامەیی بۆ کردەکەو لە ناویاندا ڕەهەندو کارامەیی جیاواز لە خۆیاندا هەڵدەگرن و سەرجەم پەیوەندییەکانمانیان پێ کاریگەردەبێت، ئەو کارامەییانەش بە گۆڕانی ژینگەو دەوروبەرو کاتی ئەنجامدانی کردەکە دەگۆڕێت و توانای کەسەکان لە کردەکەدا نیشاندەدەن.

**٣/١)لەخۆوەیی پەیوەندیکردنی نازارەکیی:**

هەردوو جۆری پەیوەندیکردنی زارەکیی و نازارەکیی خاوەنی تایبەتمەندی دەنگیین، ئاماژە دەنگییە زارەکییەکان لەگەڵ ناوەڕۆکی دەنگی نازارەکیی پەیامەکەدا، کە (ئاوازە، تەوژمە/ئەکسێنت، ڕادەی بەرزی دەنگ..) دەگرنەوە، لە چۆنییەتی گەیاندنی پەیامدا بەشداریدەکەن، لە دواتریشدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی پەیوەندیکردنی نازارەکیی ((بریتییە لە ناردن و وەرگرتنی بیرو هەستەکان لە ڕێگەی ڕەفتاری نازارەکییەوە))[١٧]، هەموو ناردن و وەرگرتنەکان لە کردەکەدا لەسەر بنەمایەک بەندن، کە بریتییە لە بەکۆدکردنی زانیارییەکان لە چوارچێوەی ڕەفتارە نازارەکییە خودییەکاندا، کە بنەماکانی تریشی بەخۆیەوە پەیوەستکردووەو بە هەموویان کردەکە بەڕێوەدەبەن، بە گشتی بریتیین لە:

١-پەیوەندیکردنی نازارەکیی زۆر کات خۆنەویستانە لەلایەن مێشکەوە ئاڕاستە دەکرێت، لە ژێر دەسەڵاتی مرۆڤ خۆیدا نییە، هەرچەندە لە هەندێک باردا بۆ پەیوەندیکردنی زارەکییش بێئاگایانەیەو بێ دەسەڵاتی خۆمان دەدوێین، وەک لە کاتەکانی سەرسوڕمان و حەزلێبوون و ئاگادارکردنەوەیەکی کتوپڕ لە ڕوداوێکی کتوپڕدا......، بەڵام زیاتر بنەمای لەخۆوەیی لە ئاماژە نازارەکییاکاندا دەبینرێت، هەرچەندە هەموو ئاماژە نازارەکییەکانیش بێئاگایانە دەرنابڕدرین.[١٨]

دەکرێت نموونە بۆ لەخۆوەیی ئاماژە نازارەکییەکان بهێنینەوە بە ئەو مندالانەی لە زگماکەوە نابینان، ئەمانیش هەمان دەربڕینەکانی دەموچاو، وەک (پێکەنین، گریان، لێوەلەرزەو لچکردن)یان هەیە کە لە منداڵانی ئاساییدا بوونیان هەیە، یاخود (ئەگەر لە کەسێک بپرسیت کاتێک باڵەکانت لەسەر سنگت دەکەیت بەناو یەکدا لە کاتی وەستاندا کام باڵیان دەخەیتە سەر ئەوی تر؟ کەسەکە ڕاستەوخۆ ناتوانێت وەڵامتبداتەوە تا دووبارە کارەکە ئەنجامنەدات).[١٩] بۆ نمونە زۆر کات هەبووە نەتویستووە بەرانبەرت تێبگات، کە توڕەیت  یان دڵخۆشیت، یان هەر بارێکی تر پێچەوانەی باری ئاسایی خۆت، ئەمانە لەخۆوەیی و بێئاگایی ئاماژەو ڕەفتارە نازارەکییەکان دەردەخەن، ئەم بنەمایەی پەیوەندیکردنی نازارەکیی زۆرجار دەستبەسەرداگرتنی ئەو ڕەفتارە نازارەکییانە لە کردەی پەیوەندیکردنێکدا بۆ قسەکەر گران یان ئەستەم دەکات، هەربۆیە وتەبێژە فەرمییەکان، پارێزەرەکان، ئەکتەرو کەسایەتییە سیاسییەکان، ئەستێرەکان لەهەر بوارێکدابن تا دەگات بە کەسانی ئاسایی پێویستە فێری دەستبەسەرداگرتنی دەربڕینەکانی دەموچاوو دەست و جوڵەی چاوەکان .....تاد ببن، بۆ بە ئاگابوونیان لە ئەو واتایانەی دەیانەوێت بیگەیەنن.

٢-بنەمای لەخۆوەیی پەیوەندیکردنی نازارەکیی وادەکات ((ئەمجۆرەی پەیوەندی پەیامی کەسیی و سۆزداری گرنگ بگوێزێتەوە))[٢٠]، ئەمیش وەک بنەمایەکی تر ئەوە دەگەیەنێت، ئێمە بە زۆری پشت بە پەیوەندیکردنی نازارەکیی دەبەستین، لە ئەو بارانەی پەیوەندیکردنی زارەکیی و نازارەکیی دژبەیەکن، وەک بارەکانی (پەیوەندیکردنی سۆزداریی، لێکۆڵینەوەی دادگایی، هەڵەتێگەشتن لە گفتوگۆیەک یان پرسیارێک...)، لە ئەم بارانەدا پەنادەبەینە بەر ئاماژەو ڕەفتارە نازارەکییەکان بۆ پڕکردنەوەی بۆشاییەکان لە تێنەگەشتنەکانمان بۆ گەشتن بە واتاکان، بۆ نموونە:

(٢) چۆن ڕۆشتیت؟

پرسیارێکی لە ئەمجۆرە لەوانەیە زۆر واتا هەڵبگرێت، هەر بۆیە بە پشتبەستن بە ئاوازەو ڕادەی بەرزیی و نزمیی دەنگ و جوڵانەوەکانی دەموچاو دەتوانین وردتر لە مەبەستی قسەکەر تێبگەین و ئەو بۆشاییە پڕبکەینەوە، کە ئایا کەسەکە پرسۆکەیە، گومناوییە، ئارەزووی یارمەتیدانییەتی، یان هەر واتاو مەبەستێکی تر.

٣-سروشتی هێمایی و ئەبستراکتی زمان هۆی سەرەکی لێکتێنەگەشتنەکانە، بەڵام پەیوەندیکردنی نازارەکیی زۆر زیاتر لە ئەوەش تەمومژاویترە، چونکە زۆربەی ئاماژە نازارەکییەکان واتایەکی تایبەت و دیاریکراو لەخۆناگرن یان واتایان بە پێی دەوروبەرو ژینگەو کەناڵی بەکارهێنانەکە دەگۆڕێت، واتە واتاکانیان سنوردارنین وەک یەکە زمانییەکان، بۆ نموونە ڕەنگە زەردەخەنەیەک لە کەسێکەوە، کاتێک هۆیەکەی نەزانراوە، وا پێویستبکات بە گومان لە کەسەکە بڕوانین، زەردەخەنەکە ئەنجامی خۆشحاڵییە یان هاوبەشیکردنی تۆیە لە زانیارییەک یان تەنزێک، یان کردنی کارێکە لە لایەن خودەوە،  بۆیە هەر وەک چۆن بۆ لێکدانەوەی ڕستەکان پشت بە دەوروبەر دەبەستین بە هەمان شێوەش بۆ لێکدانەوەی ئاماژەو ڕەفتارە نازارەکییەکان پێویستە پشت بە دەوروبەر یان ئاماژە نازارەکییەکانی تر ببەستین، ئەمانەش وایانکردووە ڕێژمانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی ناوەکییانە فێریان ببین و زیاتر لە پەیکەرو پێڕەوو شێوەکانی بەکارهێنان، کە لە سەریان ڕێککەوتووین لێکدانەوەیان بۆ بکرێت و ڕونبکرێنەوە.

٤-لەخۆوەیی پەیوەندیکردنی نازارەکیی وا دەکات ناردنی پەیامەکە ڕاستگۆیانەتر بێت، بۆیە زۆربەی کات گرنگی بە ئەوە دەدەین، کە بەرانبەر دەیکات نەک دەیڵێت، بە تایبەتیش لە ئەو کات و بارانەی کەسەکە ماندووە، توڕە، یان ڕوداوێکی کتوپڕ ڕوودەدات، بە زۆری لە ئەم بارانەدا هەڵسوکەوتکردن و پێڕەوی بیرکردنەوە پێش توانای قسەکردن دەکەون، واتە کەسێکی ماندوو یان توڕە ڕاستەوخۆ ئەوەی لە مێشک و بیریدایە لە ڕێی ڕەفتارە نازارەکییەکانییەوە بە بێ کۆنترۆڵی خۆی دەربایندەبڕێت، ئەمانەش وا دەکەن ڕاستی پەیامەکان لە ئاماژەو ڕەفتارە نازارەکییەکاندا ڕەنگبداتەوە.

بۆ نموونە کەسێک وتارێک یان سیمینارێک پێشکەشدەکات، بابەتەکەی زۆر بێ هەڵەو بە جوانی دەخوێنێتەوە، بەڵام ئاماژە نازارەکییەکانی لاوازن، بۆ نموونە دەنگی نزم و پەشۆکاوە، یان ئاماژەکانی چاو لاوازن، ناتوانێت لە ڕێی چاوەوە پەیوەندی ڕاستەوخۆ بگرێت، بۆیە لە ئەم بارەدا کەمتر ڕاستگۆیانە بابەت و ناوەڕۆکەکە دێتە بەرچاو لە بە پێزیی و بەهێزیی بابەتەکە کەمدەکاتەوە.

**٤/١)بەکارهێنانەکان و ئەرکی پەیوەندیکردنی نازارەکیی:**

بەکارهێنانەکانی مرۆڤ بە گشتی چ لە پەیوەندیکردندا یان لەهەر بوارێکی تری ژیانی مرۆڤدا بێت، بەندە بە توانست و ویست و ئارەزوی مرۆڤەوە، هەموو جۆرەکانی پەیوەندیکردن و پەیوەندیکردنی نازارەکییش لە ئەم ویست و توانستە بەدەرنین، مرۆڤ پەیوەندیکردنی نازارەکیی بۆ چەند مەبەستێک بەکاردێنێت، لەوانە[٢١]:

١-ئاڵوگۆڕکردن/جێگەگرتنەوەی پەیامی زارەکی لە لایەن ئاماژە نازارەکییەکانەوە: هەندێکجار ئاماژە نازمانییەکان زانیارییەکان ڕونتر دەگەیەنن، بۆیە لەئەو کاتانەدا جێگەی پەیامە زمانییەکە دەگرێتەوە، یاخود گۆڕینەوەی پەیوەندیکردنی زارەکیی لە ئەو بارودۆخ و هەڵوێستانەی پەیوەندییەکە تیایدا گونجاو نییە، بۆ نمونە لە پەیوەندییەکدا باسی کەسێک دەکرێت، کەسەکە بەرەو ئەو شوێنە دێت و نێرەریش پێویستی بەوە هەیە بە زوترین کات بەرانبەرەکەت تێبگەیەنیت، کە قسەکردنەکەی ڕابوەستێنێت، لە جیاتی ئەوەی بە زارەکییانە ئاماژەی پێبدات، پێویستی بەوە هەیە بە ئاماژەیەکی نازارەکی، وەک چاو داخستنێک، یان دەست بەرزکردنەوەیەک یان هەر ئاماژەیەکی نازارەکی تر، کە بۆ ئەو شوێن و کاتە گونجاو بێت بەکاردێنێت.

٢-دوبارەکردنەوە: مەبەست دوبارەکردنەوەی پەیامە زمانییە زارەکییەکەیە، لە ڕێی نیشانەو ئاماژە جەستەییەکانەوە، بۆ تەواوکردنی واتای گشتی دەربڕینێکی زارەکیی، بۆ نمونە:

(٣)لە کاتێکدا بە کەسێک دەڵێیت (وەرە ژوورەوە.) لە هەمان کاتدا بە دەستیش ئاماژەی هاتنەژوورەوەکەی دەکەیت.

٣-دژیەکی: هەندێکجار ئاماژە نازمانییەکان پێچەوانەی پەیامە زمانییەکە واتا دەگەیەنێت، یان ڕەتکردنەوەی دەربڕینە زارەکییەکە بە مەبەست یان بێ مەبەست نیشاندەدات، زۆر جاریش ئەم بارە بە مەبەست بەکاردێت بۆ گەیاندنی بیرو مەبەستی ڕاستەقینەی نێرەر، یان ڕاستکردنەوەی وشەی دەربڕدراو، بۆ نمونە:

(٤)کاتێک قسەیەک بە بەرانبەرەکەت دەڵێیت چاوێک دەنوقێنێت یان بە ددان لێوت دەگەزیت، مەبەستت ئەوەیە، کە قسەکە وا نییەو ناتەوێت کەسی سێیەم تێبگات.

٤-بەئەکسێنتکردن: مەبەست بەتەوژمکردنی دەربڕدراوەکانە، کە پەیوەندیکردنی نازارەکیی دەبێتە هۆی دەرخستن و بەسەردێرکردنی پەیامە زمانییەکە، بۆ نموونە هەڵواسینی خشتەیەک بە سەردێرکردنی پەیامێکە، کە ئەمەش یارمەتیدەرە لە ڕێکخستنی گفتوگۆکان لەڕێی دیاریکردنی پێچوپەناکانی ئاخاوتن، وەک نمونەی (٥):

(٥)خشتەی دابەشکردنی وانەکانی مامۆستایان لە خوێندنگەکاندا، ڕێگە لە تێکەڵبوون و ئاڵۆزی دەگرێت و هەر مامۆستایەک کاتی وانەی خۆی دەزانێت.

٥-تەواوکاری: ئەم ئاماژانە لەزۆر باردا دەبنە تەواوکەری پەیامە زمانییەکە، هەندێکجاریش لەگەڵ تەواوکەریدا زانیاری بۆ پەیامەکە زیاددەکەن، بۆ نموونە لە کاتی هەواڵپرسینی کەسێکدا دەست بە قۆڵی کەسەکەوە بگریت، دەربڕی پەرۆشی هەواڵپرسینەکەیە، لە ئەنجامیشدا دروستکردنی چوارچێوەیەکی کارلێککردنە، لە ڕێی بەدیهێنانی ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی دیاریکراوەوە.

٦-دەربڕینی هەست و هەڵوێستە کەسییەکان، بۆ دەرخستن و نیشاندانی  پێناسی کەسی و کۆمەڵایەتی لە ڕێی پۆشاک و جوانکاریی و ....تاد، هەموو ئەمانەش بۆ گفتوگۆن دەربارەی پەیوەندییەکانی پەیوەست بە، بۆ نموونە (زاڵبوون و کۆنترۆڵکردن و حەزکردن، ....تاد).

لە ئاماژە نازارەکییەکان و زمانی جەستەدا، دەکرێت کەسی لێهاتوو سوود وەربگرێت بۆ ڕونکردنەوەی پەیوەندییەکان و گەشتن بە واتا خشکەییەکان (واتای پشت ئاخاوتن و دێڕەکان)، بەکارهێنانیان لە سەرجەم بوارەکانی ڕۆژانەداو سوودوەرگرتن لێیان. ئەوەی درکیپێدەکرێت ڕۆڵ و ئەرکی ئەم نیشانانە لە سێ بەکارهێناندا کۆ دەبێتەوە، (أ. ئاماژە نازمانییەکان کە بەهای پەیوەندییان لە نێوان کەسەکان یان کلتورە جیاوازەکاندا هەیە، پێویستە وەک دەربڕینە زمانییەکان فێربکرێن، ب. پێویستە ڕەفتارە نازمانییەکان وەک شێوازێکی کەسیی دابنرێن و تەماشابکرێن، پ. دەکرێت وەک کارامەیی بەکاربهێنرێن).[٢٢]
سەرەڕای ئەوەی هەندێک لە ئاماژەو ڕەفتارە نازمانییەکان جیهانیین، بەڵام زۆربەیان بە پێی هەرێم و کلتورە جیاوازەکان لێکدانەوەیان بۆ کراوەو شیکراونەتەوە، جگە لەوەی ئەم ئاماژە نازارەکییانە بۆ(ڕەفتاری نازارەکیی ئاگایی و نائاگایی)[٢٣] دابەشدەبن، ڕەفتاری نازارەکیی ئاگایی بریتییە لە بەکارهێنانی ڕەفتارە نازارەکییەکان بە شێوەیەکی ئاوەزییانەو بە ئاگاییانە، وەک پێویستییەکی ئاخاوتنەکە، بۆ نموونە(نمایشی ئەکتەرەکانی سەر شانۆ ، کاتی شەڕو ئاژاوە، لە هەڵخەڵەتاندن و ڕازیکردن و، .....تاد)، ئەم جۆرە زۆرترین جۆری ئاماژەو ڕەفتارە نازمانییەکان پێکدەهێنێت، ڕەفتاری نازارەکیی نائاگایی ڕەفتاری ڕاست و دروستی کەسەکان نیشاندەدات و زانایانی تایبەت بەئەو بوارە دەتوانن کەسێتیی و خودی کەسەکە لەم جۆرە نیشانانەوە بخوێننەوەو لێکبدەنەوە، بۆیە ئەم جۆرەیان ڕاستگۆیانە بوویەرو باری کەسەکە دەگوێزێتەوە بۆ بەرانبەر.
دەبینین هەموو مەبەستەکان بۆ دەربڕین و گەیاندنی ئەو واتایانەن، کە مرۆڤ دەخوازن بە بەرانبەری بگەیەنێت، یان پێویستی پەیوەندییەکە وا دەکات بۆ مەبەستەکە بەکاربێت، یاخود ئەو واتاو مەبەستانەی دەمانەوێت لە پشت ئاماژە نازارەکییەکانەوە بە بەرانبەری بگەیەنین، ئەوەی گرنگە بوترێت مەبەستەکان تەنیا لە چوارچێوەی واتا سیمانتیکییەکان ناوەستێت و بەڵکو زۆر لە مەبەستەکان لە ڕێی ئاماژە نازارەکییەکانەوە دەیەوێت واتایەکی تری پشت ئاماژەکە بە

بەرانبەر بڵێت، هەر وەک چۆن ئاماژە زارەکییەکان هەردوو جۆر واتاکەیان تێدا بەرجەستەدەبێت، بە هەمان شێوەش هەموو ڕەهەندەکانی واتا لەسەر ئەو ئاماژانە کاریگەردەبن.

بەشی دووەم:مۆدێلی تیۆرییەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی:

ڕەهەندو جۆرەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی چڕو ئاڵۆزن، زاناکانیش لە ڕوانگەو بیرو بۆچوونی جیاوازەوە باسیان لە بابەتەکە کردووە، سەرەتای لێکۆڵینەوەکان لەم بوارەدا دەگەڕێتەوە بۆ ئەنجامی لێکۆڵینەوەکانی (Charles Darwin) کاتێک هەستی بە کارلێکی نێوان ئاژەڵەکانی وەک شێرو پڵنگ و سەگ کرد، درکی بەوەکرد ئەوانیش پەیوەندی لە ڕێی ئاماژەو جوڵەکانەوە دەکەن، تا بە ئەمڕۆ دەگات لێکۆڵینەوەو گرنگیدان بەم باسە هەر بەردەوامەو لەسەردەمی ئەمڕۆماندا زیاتر گرنگی پێدەدرێت و لێکۆڵینەوەکان تیایدا چڕتر کراونەتەوە، زۆربەی ڕێبازو مۆدێلەکان جەختیان لەسەر هۆکارە کاریگەرەکان کردووەتەوە، ئامانجیان دەرخستنی هۆکارەکانی دەستبەسەرداگرتنی ڕەفتارە نازارەکییەکان بەرانبەر ئاخاوتن لە ڕۆشنایی سروشتە گرنگ و تێکەڵەکەیاندا بووە، وەک پەیوەندیکردن، ئەو هۆکارانەش بریتیین لە[1] :

١-ڕەفتاری نازارەکیی زیاتر دەگات بە بەشداربووان لە کارلێکەکاندا تا خودی نێرەر خۆی.

٢-مرۆڤ هەرگیز ناتوانیت واز لە بەکارهێنانی ڕەفتارە نازارەکییەکان و کەناڵەکانی ئاماژە نازارەکییەکان بهێنێت، چونکە کاتێک کەسێک زارەکییانە بێدەنگدەبێت، لە هەمان کاتدا ناتوانێت نازارەکییانەش بێدەنگ ببێت، بۆ ئەمەش چەند تیۆرو مۆدێلێک خراونەتەڕو:

١/٢)مۆدێلی Patterson لە پەیوەندیکردنی نازارەکییدا:

مۆدێلی Patterson (2014, 2017)، کە باس لە ئەرک و جۆرەکانی ئاماژە نازارەکییەکان دەکات، یەکێکە لە هەوڵە نوێیەکان لە پەسنکردن و ڕێکخستنی ئەرک و جۆرو مەبەستەکانی ڕەفتاری نازارەکیی و ئاماژە نازارەکییەکان، سەرەتا Patterson (1983, 1988, 2001)، ئاماژەی بەوەدا، کە ڕەفتاری نازارەکیی، وەک پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتی تەنیا لە کاتی کارلێکی ڕوبەڕو لە نێوان بەشداربوواندا واتای دەبێت، کە ئەمە سروشتی وابەستەیی ئەو ڕەفتارانەیە، پێویستە لەبەرچاو بگیرێت، هەستیاریی بەرانبەر ئەو دەوروبەرە ڕەفتارییە، کە بەرانبەر یەکتر بنیادیدەنێین لە کارلێکەکاندا بنوێنین.[2] دواتر Pattersonلە 2014 دا پێشنیازی مۆدێلی (پێڕەو) ی بۆ پەیوەندیکردنی نازارەکیی کرد، کە درێژەپێدەری مۆدێلەکانی پێش خۆیەتی، لە ئەم مۆدێلەدا وا دادەنێت ((تایبەتمەندییە بنجییەکان بۆ پەیوەندیکردنی نازارەکیی بریتیین لە جەختکردنەوەی ئەرکیی، هۆکارە دیاریکراوەکان، دیاریکردنی کێشەکان، شێوەکانی ڕەفتار، هاوتابوونی ناردن و وەرگرتنی پەیام)[3]، بە پێی مۆدێلەکەی Patterson، کە مۆدێلێکی ئەرکییەو لە ڕوانگەی ئەرکەکانەوە بیروڕاکانی دەربارەی پەیوەندیکردنی نازارەکیی خستووەتەڕو، هەر بە ئەوەش لە مۆدێلەکانی تر جیادەبێتەوە، پێویستە وەرگر ڕەفتاری کۆمەڵایەتی نێرەر بخوێنێتەوەو لەسەر ئەو بنەمایە ڕەفتارەکانی خۆی سەرلەنوێ دابڕێژێتەوە، کە ئەم خوێندنەوەیەش بێگومان ناتوانرێت لە خۆوە ئەنجامبدرێت و مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت.

Patterson هەر لە مۆدێلەکەیدا (2014)، پێشنیازی کردەیەک بە ناوی (کردەی تەریب) دەکات، کە تیایدا ((ناردن و وەرگرتنی پەیامێکی نازارەکیی لە یەک کاتدا کاردەکات، ئەمەش ئەو سیمایە پەیوەندیکردنی نازارەکیی لە زارەکیی جیادەکاتەوە، چونکە نێرەر لە هەمانکاتدا، کە نازارەکییانە پەیام دەنێرێت پەیامە نازارەکییەکانیش لە وەرگر وەردەگرێت)).[4] شیاوی باسە ئەم ڕۆڵگۆڕینەوەیە جیاوازە لە ڕۆڵگۆڕینەوەی بەشداربووانی ئاخاوتنێک لە پەیوەندیکردنێکی زارەکیدا، چونکە لە پەیوەندیکردنی زارەکیدا نێرەرو وەرگر پێویستیان بە نۆبەگرتن و چاوەڕوانی هەیە بۆ وەرگرتنی دەربڕینە زارەکییەکەو کاردانەوەکەی، بەڵام لەگەڵ دەستپێکردنی پەیامی نازارەکیدا ئاماژە نازارەکییەکانی بەرانبەر درکپێدەکرێت، بەبێ ئەوەی نێرەر لە ناردنی پەیامە زارەکی و نازارەکییەکەشی تەواوبووبێت، بۆیە لە ئەم کردەیەدا بە تەواوی سنووری نێوان هەردوو جۆر پەیوەندیکردنەکە دەردەکەوێت، هەروەها تێکەڵبوون و ئاوێتەبوونیان پێکەوەو پێکهێنانی کردەیەکی پەیوەندیکردنی تەواو نیشاندەدات.

لە فراوانکردنی مۆدێلەکەیدا Patterson لە 2017 دا، پێناسەی پەیوەندیکردنی نازارەکیی دەکات و دەڵێت: ((پەیوەندیکردنی نازارەکیی وەک زاراوەیەک ئاماژە بۆ ناردن و وەرگرتنی زانیاری دەکات لە ژێر کاریگەری شێوەی دەوروبەری فیزیکی و ڕەفتاری نازارەکییدا))[5]، بەمەش دەردەکەوێت فراوانتر لە پەیوەندیکردنەکە دەڕوانێت و سەرەڕای هەبوونی پەیوەندیکردنی زارەکیی، وەک ڕێگەیەکی بەهێزی گواستنەوەی ڕستێک لە زانیاریی، ئەم جۆرەی پەیوەندیکردنیش کاریگەریی گەورەو گرنگ و تەواوی لەسەر کارلێکەکانی مرۆڤ بە گشتی و کارلێکە کۆمەڵایەتییەکان بە تایبەتی هەیە، ئەم لەو باوەڕەدایە، کە ئەمجۆرە پەیوەندیکردنە، کە تەنیا لە کارلێکە ڕوبەڕوەکاندا واتای هەیە دەگۆڕێت، چونکە لە پێناسەکەیەوە دەردەکەوێت، ناردن و وەرگرتنی زانیارییە، کە ئەمیش زۆر ڕەهەندو لایەنی تر دەگرێتەوە، چونکە بە بۆچوونی Patterson ((هەر ڕێگەیەکی پەیوەندیکردن، کە زانیاریی بینراوو دەنگیی لە خۆدەگرێت، ئەوە دەبێتە ڕێگەیەکی پەیوەندیکردنی نازارەکیی))[6]، بۆ نموونە پەیوەندیکردن لە ڕێی کۆمپیوتەرو ئینتەرنێت، وێنەکان لە تەلەفیزۆندا، ئاماژە دەنگییەکان لە کەناڵە دەنگییەکاندا، وێنەکان، فیلمەکان، نموونەی ئەمجۆرە پەیوەندیکردنەن.

لە 2019 دا Patterson دوبارە گەشەی بە مۆدێلەکەی دا، مۆدێلی (پێڕەوی مۆدێلی کارلێککردنی نازارەکیی دووانەیی/A System Model of Dyadic Nonverbal Interaction)پێشنیازکرد، هەرچەندە دوبارە پێڕەوی تیۆرییەکە جەخت لە پەیوەندیکردنی نازارەکیی ڕوبەڕو دەکاتەوە، بەڵام((ڕۆڵێکی گەورەی لە پەیوەندیکردنی ژمارەییدا، کە بریتییە لە پشکنینی کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکان لە بەکارهێنانی مۆبایلدا هەیە، وەک چوارچێوەیەک بۆ لێکۆڵینەوەی کارلێککردن لە نێوان مرۆڤ و ڕۆبۆتدا/ئامێر))[7].دەردەکەوێت بۆ تێگەشتن لە پەیوەندیکردنی بزواوی نێوان نێرەرو وەرگر لە پەیوەندیکردنێکی نازارەکییدا، جیاواز لە مۆدێل و

تیۆرییەکانی تر، پێویستە لە یەک کاتدا سەرنج لە هەردوو لا (نێرەرو وەرگر) بدرێت و لە هەمان کاتدا جەختیان لەسەر بکرێتەوە، نەک بە جیا جیا باس لە هەریەکەیان بکرێت، ئەم بنەمایەش بریتییە لە پوختەی مۆدێلەکەی Patterson.

سەرەڕای ئەو بنەمایەش، تایبەتمەندییەکی تری ئەم مۆدێلە دانپێدانانە بە ئەو هۆکارانەی دەبنە هۆی دورخستنەوەی پەیوەندیکردنی نازارەکی و کاریگەرییەکانی لەسەر کردەکە، کە هۆکارەکان ڕۆڵی گرنگ دەبینن لە تێگەشتن لە ئاڵوگۆڕەکانی هۆکارە نازارەکییەکان، چونکە چاوەڕوانکراوانە کاریگەری لەسەر ئاماژەکان و ئەو ئەرکانەش، کە لە پشت ئاماژەکانەوەن دەکەن.

هۆکارەکانیش دەکرێت بەسەر سێ پۆلدا دابەشبکرێن، کە بریتیین لە[8]:

١-هۆکاری کەسی :پێکدێت لە ڕەهەندی بایۆلۆجی، ڕۆشنبیری، توخم، کەسایەتی، ژینگە.

٢-هۆکاری ئەزموونی: پێکدێت لە کاریگەری ئەزموونە نوێیەکان یان هاوشێوەکان لە سەر کارلێکەکان.

٣-هۆکاری پەیوەندی-بارودۆخ: پێکدێن لە پۆلەڕەگەزی هاوبەش، چونکە زۆرجار هۆکارەکان خۆیان کارلێک لەگەڵ یەکدەکەن، کاریگەرییەکی تایبەت بە پەیوەندیکردنی نازارەکی دیاریدەکەن، ئەمەش ئەو کاریگەرییانەیە لە پەیوەندی نێوان تاکەکاندا، کە زۆربەی کات لە ڕێی ڕێکخستنەکانەوە پێکدێت، وەک ژینگەی فیزیکی، ئاهەنگ، مزگەوت، شوێنی کار، کامپی ئاوارەکان، نموونەی ئەم چەشنەن.

بە بۆچوونی (Patterson) ئەرکە بنجیبەکانی ڕەفتارە نازارەکییەکان پەیوەستن بە بەڕێوەبردنی هەریەک لە شیکردنەوەو پێشکەشکردنی ئەو کردانەی، کە لە پێشەوەی کارلێککردنی کۆمەڵایەتیدا بەشدارن، پێڕەوی نازارەکی بۆ ئەم کۆمەڵە ئەرکە تاکەکەسییانە کاردەکات، بۆ نموونە (پێدانی زانیاری، ڕێکخستنی کارلێکەکان، گوزارشتکردن لە پەیوەندی سۆزداری، گوزارشتکردن لە دەستبەسەرداگرتنی کۆمەڵایەتی، ئەرکی پێشکەشکردن، کاریگەرییەکانی بەڕێوەبردن، ئاسانکردنی ئامانجەکانی خزمەتکردن/کارکردن، مامەڵەکردن لەگەڵ کاریگەرییەکان لە بەڕێوەبردنی خووڕەوشتەکان)، جەختکردنەوەی مۆدێلەکە لە ئەم ئەرکانە، جەختکردنەوەیەتی لەسەر ئەرکە کۆمەڵایەتییەکان و پەیوەندییەکانی تاک، مۆدێلەکە چارەسەری زۆر گرفت دەکات دەربارەی پەیوەندیکردنی نازارەکی، لەوانە هاوتابوونی بایەخبەندیی نێرەرو وەرگر بۆ کردەکە، هۆکاری کەسی و ئەزموونی لە کاریگەرییاندا بۆ کردەکە بەرانبەر هۆکاری ژینگەیی دەوەستنەوە، سەرەڕای فراوانبوونی ڕەهەندەکانی ئەمجۆرەی پەیوەندیکردن لە ڕەهەندێکی ڕوبەڕووەوە بۆ ڕەهەندێکی ژمارەیی و ئامێری، ئەمەش بۆ خۆی دەستنیشانکردنی سنووری پەیوەندیکردنی نازارەکییە، لە چوارچێوەی پەیوەندیکردنی زارەکی هێنراوەتە دەرەوەو سەربەخۆیی خۆی لە مۆدێلەکەدا وەرگرتووە.

٢/٢)تایبەتمەندی و پێکهاتەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکی بە پێی مۆدێلی Patterson:

مۆدێلی Patterson زیاتر جەختی لە ڕەهەندە ئەرکی و پێکهاتەو تایبەتمەندییەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکی کردووەتەوە، تایبەتمەندی پێکهاتەکانی ئەم جۆرەی پەیوەندیکردن بۆ تایبەتمەندییەکانی (جێگیر، جوڵاو/داینەمیکی) دابەشدەکات.

یەکەم: تایبەتمەندی جێگیری:

جێگیری پەیوەندیکردنی نازارەکی لە تایبەتمەندبوونیدایە بە ڕوداوی لە دەوروبەرێکی دیاریکراودا، ئەو دەوروبەرە دیاریکراوە جێگیریی پەیوەندیکردنەکە لە چەند لایەنێکدا دەردەخات لەوانە[9]:

١. نەخشاندن و ڕێکخستن: جۆرو شێوەو چۆنییەتی دانانی کەلوپەل و مۆبیلیاتەکان لە نەخشاندنی ماڵ و شوێنی کارکردندا، وەک نمونەی (٦):

(٦)نەخشاندنی هۆڵی وانە خوێندن لە زانکۆکاندا، دیاریکردنی جێگەی دانیشتنی خوێندکارو مامۆستا جیاوازی ئاست و پلەکان نیشاندەدات.

٢. تەرخانکردنی کات: بریتییە لە پابەندبوون یان پابەندنەبوون بە پەیمان و بەڵێندان پەیوەست بە کاتەوە، تەنانەت دەتوانین سوود لە کات وەربگرین وەک سەرچاوەیەکی بەرهەمهێنان لە ڕێکخستنە داراییەکان یان پلەو پایە کۆمەڵایەتییەکاندا، وەک نمونەی (٧):

(٧)لە چێشتخانەی خواردنە خێراکاندا، نەخشاندنی مۆبیلیاتەکانیان و شوێنی دانیشتنیان ناڕەحەت دەنەخشێنرێن.

ئەم بچوکی و ناڕەحەت نەخشاندنەی شوێنەکانی دانیشتن، بۆ ئەو مەبەستەن کەمترین کات کەسەکان بمێننەوەو زوو چێشتخانەکە جێبهێڵن، بۆ بەڕێکردنی زۆرترین کڕیارو بەدەستهێنانی قازانجی زیاتر.

٣.تایبەتمەندی شێوە: شێوەو ڕوکاری دەرەوەی کەسەکان دەکرێت زۆر زانیاری دەربارەی پەیوەندیکردنەکە بە بەرانبەر ببەخشن، ئەو زانیارییانەش کاریگەری دەخەنە سەر خوڕەوشت و پەیوەندییەکان، وەک زانیاری دەربارەی توخم، ڕەچەڵەک، تەمەن، چینی کۆمەڵایەتی، لایەنی ئایین، تا دەگات بە داگیرکاریی و چەوسانەوەو .......تاد، بۆ نمونە:

(٨)شێواوی و ناڕێکی سەروسیمای بەشێکی زانا و فەیلەسوف و شاعیر...تاد.

ئەم شێواوی و ناڕێکییە وا دەکات بەرانبەر بە ئاگا بێت لە پەیوەندیگرتنەکەیداو لە بەخشینی زانیاریدا، لە کاتێکدا دەزانێت، کە بەرانبەر زیرەک و لێهاتووە، جگە لەوەی ڕاستەوخۆ هەندێکجار بیروڕای ئاینی یان زۆر لایەنی تری کەسەکە لە شێواوی ڕوکاری دەرەوەیدا دەردەکەوێت.

**دووەم: تایبەتمەندیی داینەمیکی/جوڵاو:**

**ڕەفتارە جوڵاوەکان پێکهاتەیەکی سەربەخۆن و تایبەتمەندی ناردن و وەرگرتنی پەیوەندییە نازارەکییەکان دیاریدەکەن، ئەم تایبەتمەندییە ئەم پێکهاتانە لەخۆدەگرێت[١٠]:**

**١. مەوداو ئاڕاستە.**

**٢. سەیرکردن.**

**٣. ئاماژەکانی دەموچاو.**

**٤. هەڵوێست و جوڵەکان.**

**٥. ئاماژەکان.**

**٦. بەرکەوتن.**

**٧. ڕەفتارە دەنگییەکان.**

**٨.ئاگادارکردنەوەی هەستی بۆنکردن.**

**بەزۆری ڕەفتارە جوڵاوەکان بەشەکانی زمانی جەستە پێکدەهێنن، وەک(مەودا، سەیرکردن، ئاماژەکانی دەموچاو، هەڵوێست و جوڵەکان، ئاماژەکان، بەرکەوتن)، کردەی پەیوەندیکردنیش لە مەودایەکی فراواندا کاردەکات، ئەم پێکهاتەو تایبەتمەندییانە لە ئەم مەودا فراوانەدا ڕەگەزە بنجییەکان و پێکهاتەکانی کردەکە بۆ دوو شێوە دوری گشتی لە پەیوەندییەکەدا دەگوێزنەوە، ئەو دوو شێوە دورییەش پێکدێن لە:**

**أ-هاوبەشیکردن: هاوبەشیکردنەکان لە نێوان پەیوەندییە جیاوازەکاندا جیاوازە، زۆربەی جار پەیوەندی هاوڕێیەتی هاوبەشیکردنێکی ئەرێیانە نیشاندەدات، یان کەسانێک دوبەرەکییان لە نێواندا هەبێت هاوبەشیکردنی نەرێیانە نیشاندەدات... تاد، وەک:**

**(٩)مەودا نزیکەکانی بەرکەوتن، سەیرکردن، ئاڕاستەکردنی ئاماژەکانی دەموچاو، چەمانەوە بۆ پێشەوە، ئاماژە دەنگییەکان....تاد.**

**ب-هەڵسوکەوت: ئەم شێوە دورییە لە ژینگەی کۆمەڵایەتیدا کارایە، بە شێوەیەک هەڵسوکەوت و ڕەفتاری گفتوگۆکەران پێویستە ئاماژە بۆ مەبەست و هۆکارە پاڵنەرەکانی کەسانی تر بکەن، لە هەمان کاتدا پێشبینی هەڵسوکەوتی ئەوانی تر بکەین، کە دەکرێت ڕوبدەن، وەک نمونەی (١٠):**

**(١٠)کاردانەوە دەربڕدراوەکان لە دەموچاوی گفتوگۆکەراندا، مەودای جەستەو ئاڕاستەی سەیرکردن، گرژبوون و خێرایی ماسوولکەکان، لە ئەو ئاماژە گرنگانەن، کە سەر بە ئەم دورییەن.**

**کەواتە لە پێکهاتەو تایبەتمەندییەکانی ئاماژە نازارەکییەکاندا، هاوبەشیکردن و هاوبەشینەکردن لە پەیوەندیکردنەکاندا ڕەنگدانەوەی لایەنە کۆمەڵایەتیی و ڕۆشنبیریی هاوبەشیکەرانی ئاخاوتنەکانن، هەڵسوکەوتەکانیش لایەنێکی تری پەیوەندیکردنەکە دەردەخەن و بۆشاییەک لە زانیارییەکان بۆ بەشداربووان پڕدەکەنەوە، هەموو ئەمانە لە ژێر کاریگەری لایەنە کۆمەڵایەتیی و ئایینی و ڕۆشنبیریی...تاد دەبن.**

**٣/٢)جۆرەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی بە پێی مۆدێلی Patterson :**

**Patterson ئەم جۆرانە لە پەیوەندیکردنی نازارەکیی جیا دەکاتەوە، کە بریتیین لە:**

**١-ئاماژەی پارازمانیی**

**٢-مەودای کەسیی**

**٣-ئاڕاستەی سەیرکردن**

**٤-بەرکەوتن**

**٥-لاوازی جەستە**

**٦-ئاڕاستەگیری جەستە**

**٧-ئاماژەکانی دەموچاو**

**٨-ڕێکخستنەوەی هەڵوێست و وەستانەکان**

**٩-نیشانەکان**

**١٠-جوڵەی دەستەکان**

**١١-جوڵەی قاچ و پێیەکان**

**١٢-ڕەفتاری ئاڕاستەگی**

**١٣-یاریکردن بە جەستەو کەلوپەلی خود (ڕوشاندن، ڕێکخستن، جلوبەرگ، یاریکردن بە ئەڵقەی پەنجە/ کلیل، یان هەر شتێکی تر.)**

**١٤-گەورەبوون و بچووکبوونەوەی بیلبیلەی چاو**

**١٥-وەستان**

**١٦-بچڕاندن**

**١٧-ئاڕاستەکانی ئاخاوتن**

**ڕێکخستن و نەخشاندنی کەلوپەلەکان لە لای Patterson کاریگەرترین جۆری ئاماژەی نازارەکییە، شێوەی دانانی کەلوپەلەکان لە بۆنە جیاوازەکاندا پێویستە جیاوازبێت و ئەمەش کاریگەری لەسەر بیرو ڕاو بۆچوون و بیرکردنەوەی کەسەکان هەیە، بۆ نموونە((نوسینگەی فەرمیی سەرۆکەکان و پێگە ئیدارییەکان و بەڕێوەبەری کۆمپانیاکان هەمیشە فراوانە، بەڵام دەکرێت چەند فەرمانبەرێکی ئاسایی لە ژوورێکدا هاوبەشبن))[11] ، ئەمەش دوبارە دەگەڕێتەوە بۆ مەودای کەسی و کۆمەڵایەتیی و خۆبەدورگرتنی کەسانی پلەوپایە بەرز بە بەراورد بە کەسانی ئاسایی، هەندێکیش لەم جۆرانە پەیوەندییەکی تەواوو ڕاستەوخۆیان بە لایەنی دەروونی نێرەرەوە هەیە، بۆ نمونە یاریکردن بە جەستەو کەلوپەلی خود (ڕوشاندن، ڕێکخستن، جلوبەرگ، یاریکردن بە ئەڵقەی پەنجە/ کلیل.....تاد)، بە تەواوی ڕەنگدانەوەی بارە دەروونییەکە لە ئاماژە نازارەکییەکەدا دەبینرێت.**

**٤/٢)مۆدێلی Gamble & Gamble و پەیوەندیکردنی نازارەکیی:**

**ئەم مۆدێلە باس لە ئەوە دەکات ((پەیامە نازارەکییەکان ئەرکی پشت پەیوەندییەکان جێبەجێدەکەن، بە گشتی پەیوەندی پەیوەست بە پەیوەندیکردنەکانەوە نیشاندەدەن، سروشتی هەریەک لە بەشداربووان و واتای پەیامە زارەکییەکان لە کارلێکەکاندا ڕوندەکەنەوە))[12].**

**لە هەندێک لێکۆڵینەوەدا ئەوە خراوەتەڕو، کە ئاماژە نازارەکییەکان سێ یەکی واتای پەیوەندییەکان پێکدەهێنن، وەک (Mehrabian) لە چەند توێژینەوەیەکیدا ئەنجامێکی ڕێژەیی بۆ گەیاندنی واتاکان لە پەیوەندییەکاندا دیاریدەکات، بەوەی ((تەنیا لە ٧٪ ی واتاکان لە ڕێی وشە دەربڕدراوەکانەوە دەگەن، لە ٣٨٪ ی واتا لە ڕێی ئاوازەی دەنگەوەو لە ٥٥٪ ی لە ڕێی زمانی جەستەوە دەگات))[13]، هەرچەندە ئەم ئامارانە ڕێژەیین و بە گۆڕانی جۆری پەیوەندییەکە بۆ نمونە لە پەیوەندییەکی ڕووبەڕووەوە بۆ پەیوەندییەک لە تاریکیدا یان لەناو ئۆتۆمبێلدا گۆڕانیان بەسەردا دێت، بەڵام دەکرێت بڵێین تێگەشتنی پڕاوپڕ لە کردەیەکی پەیوەندیکردندا بەدینایەت، تاوەکو لە پەیامە نازارەکییەکانی ئەو پەیوەندیکردنە تێنەگەین، ئیتر ئەو پەیامە نازارەکییانە لەگەڵ پەیامی زارەکییدا بن یاخود لە ئامادەنەبوونی پەیامە زارەکییەکەدا ڕوبدەن، تێگەشتن لێیان بۆ لێکدانەوەی پەیوەندیکردنەکە پێویستن.**

**لە لێکدانەوەی ئەرکی ڕەفتارە نازارەکییەکان بەرانبەر ئاماژە زارەکییەکاندا، مۆدێلی دووەم ئەم ئەرکانە بۆ کردەکە جیادەکاتەوەو کردەکە زەنگینتردەکات، ئەوانیش کردەکانی (دژیەکی، جەختکردنەوە، ڕێکخستن، تەواوکاری، جێگرتنەوەی پەیامی زارەکیی)، هەردوو مۆدێلەکە (Patterson, Gamble & Gamble) بنەماکانیان یەکدەگرنەوە، هەرچەندە بنەماکان لە مۆدێلەکەی (Patterson)دا مەوداکەی فراوانترو باسەکانی چڕترو وردترن، جۆرەکانیش لای (Gamble) پوختەترو دیاریکراوترن، هەربۆیە لەم لێکۆڵینەوەیەدا بنەماکانی پەیوەندیکردنی نازارەکی لە زمانی کوردیدا بەپێی مۆدێلی (Patterson) پەسەندکراون و جۆرەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیش لە زمانی کوردیدا بە پێی مۆدێلی(Gamble)دەستنیشانکراون.**

**هەردوو مۆدێلەکە بە گشتی جەخت لە ڕەفتاری نێرەرو وەرگر دەکەنەوەو لێکدانەوەکانیان لە هەمانکاتدا بۆ هەردوو هاوبەشیکەرانی ئاخاوتنەکەیە، جگە لە ئەوەی لە ڕوانگەی ئەرکەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی ڕەهەندو شێوەکانی کردەکە لێکدەدەنەوە.**

**مۆدێلەکەی (Gamble & Gamble) پەیوەندیکردنی نازارەکیی بەسەر هەشت پۆلدا دابەشدەکات، بە پێی مۆدێلەکە هەموو جۆرەکان پێکەوە کار لە واتای پەیامەکە دەکەن، لە کاریگەری ئاماژەکان کەم یان زیاددەکەن، بەمجۆرەش مۆدێلەکە پۆلەکان جیادەکاتەوەو دابەشیدەکات:**

**١-جوڵەناسی Kinesics:**

**زاراوەیەکی ئەنثرۆپۆلۆجییە بۆ زمانی جەستە، زانستی جوڵە دەگرێتەوە، لێکۆڵینەوەیە لە جوڵەی جەستە، واتا پەیوەستەکان بە ئەو جوڵە جەستەییانەوە دەگرێتەوە، جوڵەی دەستەکان و سەرو قاچەکان، هەڵوێستەکانمان، گۆشەکانی وەستان و سەیرکردن و ئاماژەکانی دەموچاو لەخۆدەگرێت، (Bridwhistell) یەکێک لە سیستمە کۆدییەکانی پەرەپێدا، کە ئامانجی تەواوکردنی وێنەیەکی هێمایی بۆ جوڵەی جەستە بوو، کە پێڕەوی پێکهاتەیەکی هەرەمی لەسەر بنەما زمانییەکان دەکات، لێرەدا جوڵە وەک جۆرێک لە زمان دەستنیشانکراوەو ئاستی بۆ دیاریکراوە بەراورد بە ئاستەکانی زمان[14]، وەک:**

**Kine بریتییە لە جوڵەیی**

**Kineme بریتییە لە جوڵەی جەستە بەرانبەر بە مۆرفێم، کە یەکەیەکی سەرەکی ڕەفتارە.**

**Kinemesیەکدەگرێت بۆ پێکهێنانی یەکەی گەورەتر kinemorphs بەرانبەر بە ئەلۆمۆرف، ئەمیش بچوکترین یەکەی ڕەفتاری زانستی جوڵەیە، کە ئەرکێکی دیاریکراوی هەبێت.**

**دواتریش بۆ یەکەی گەورەتر لە kinemorphs .**

**سەرەڕای ئەوانەش زۆر مۆدێل (لاوازیی و قەڵەوی جەستەو خودو یاریکردن بە شتەکان وەک کلیل و ئەڵقەی هاوسەرگیریی و زۆر شتی تر) لەو بابەتانە دەخەنە چوارچێوەی جوڵەکانی جەستەو زانستی جوڵە لێیاندەکۆڵێتەوە، لەم ڕوانگەیەشەوە هەندێک لە زاناکان باوەڕیان وایە لە ٧٠٪ ی دەوروبەری ئاخاوتن پێکدەهێنن.**

**ئەمجۆرەی پەیوەندیکردنی نازارەکیی لە ڕێی (جوڵەکانی جەستە، ئاماژەکانی دەموچاو، جوڵەکانی چاو، گفتوگۆکردن لە ڕێی چاوەوە، چۆنییەتی وەستانی جەستە، ڕادەی ڕۆشتن) پەیامەکە بە بەرانبەر دەگەیەنن.**

**٢- پەیوەندیکردنی ڕوکەشییانەو ڕوکار Artfactual communication & appearance**

ڕێکخستنی قژو جۆری جلوبەرگ و بابەتی جوانکاری و ئێکسسوارات، ڕاستی پەیوەندییەکان دەخەنەڕو، واتە ڕوکەشی دەرەوەی مرۆڤ کاریگەری دەبێت لەسەر پەیوەندییەکان، تێگەشتنەکان دەگۆڕێت، بۆ نموونە ((لە لای چینەکانی سەرەوەی کۆمەڵ بەرگی ئاڵوواڵاو پێڵاوی پاژنەبەرزو نینۆکی درێژ تیژ هێمای کارنەکردن و ڕەنجبردنی خەڵکی ترە، هەمان دیاردە لای چینی ناوەندی(بەشی سەرەوەی)، واتایەکی تری هەیە، ئەویش ئەوەیە، کە ئەمانیش هیچیان لە ئەوان کەمتر نییە هەرچەندە ئیشدەکەن و خۆیان بەخێودەکەن)).[١٥] خوێندنەوەکانی بەرانبەریش لە ڕاو بۆچوونەکانیان، بە پێی ئەو ڕوکەشانە دەگۆڕێت و جیاوازدەبێت، (تەنانەت زانیاری لەسەر توخم و ڕەگەزو ڕەچەڵەک و تەمەنیش دەردەخەن، ئەم جۆرەش وەک ئەوانی تر کاریگەرە بە دەوروبەرە کۆمەڵایەتی و کلتورییەکان و هەندێکجار ئەو کلتورو کۆمەڵە جۆرو ڕەنگ و شێوەی جلەکان دەسەپێنن)[١٦]، بەسەرکەسەکاندا، بۆیە ڕەنگدانەوەی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی تیایاندا دەبینرێت، وەک:

(١١)ئۆتۆمبێلی مۆدێل بەرزو خانووی گەورەو نوێ و مۆبیلیاتی گرانبەها لە ناو ماڵدا نیشانەی دەوڵەمەندین.

٣- بۆنکردن Olfactics:

هەستی بۆنکردن ڕێگەیەکی تری پەیوەندیکردنە، کاریگەری ئەرێنی و نەرێنی لەسەر کاردانەوە ئەوینی و هاوڕێیەتی و سۆزدارییەکان دەبێت، هەر ئەمانەش وایکردووە لە زۆربەی کارگەکاندا بە جۆرەها بۆن بۆ بەرهەمەکانیان بەکاربهێنن، لەگەڵئەوەشدا ((بۆنکردن بەستراوە بە یادهێنانەوەی یادگاری باش و خراپ، بۆ نموونە هەستی بۆنکردن کاتێک ڕوداوێکی خۆش یان ناخۆش ڕوودەدات، زیاددەکات)[١٧]، زۆرجار بۆنکردنەکە ئەو ڕوداوانەمان بە یاد دەهێنێتەوە، نمونەی (١٢) چۆنییەتی کاریگەری بۆنکردن لە پەیوەندییەکاندا دەخاتەڕو:

(١٢)ڕووەکی مێخەک.

مێخەک ڕووەکێکە لەکلتوری کۆنی کورددا بۆ خۆبۆنخۆشکردن و ڕازاندنەوە بەکارهێنراوە، هەرکات ئەو بۆنە لە هەرکات و شوێنێکدا باسبکرێت، ڕاستەوخۆ بۆنی ئەو ڕووەکە بەبیردێتەوەو درک بە ڕازاندنەوەو خۆبۆنخۆشکردن لە کۆندا دەکرێت، زۆرجاریش ژنی بەتەمەن (دایک، نەنک....) بە بیردادێت.

٤-ڕەنگ color:

ڕێگەیەکی تری پەیوەندیکردنی بەهێزە، پەیوەستە بە کاریگەرییە ئایینی و ڕۆشنبیری و ڕامیاری و کۆمەڵایەتییەکانەوە، بەستنەوەی ڕەنگ بە بوویەرەوە زۆر لایەن و واتای پەیوەندییەکان دەردەخات، ڕەنگ بە گشتی کاریگەری لەسەر هەستی خودو ئەویتر دەکات، پەیامەکانی ڕەنگ تایبەتن بە ڕۆشنبیرییە جیاوازەکان، تەنانەت ((خەیاڵکردن و هێنانەبەرچاوی خود، ڕەنگەکان بە وێنەیەکی هزری دیاریکراوەوە پەیوەستدەکات))[١٨]، بۆ نموونە ڕەنگی سپی لە زۆربەی کلتورەکاندا بۆ هاوسەرگیرییە، کەچی لە هەندێک کلتوری ئاسیاییدا بۆ پرسەیە، دوبارە ڕەنگەکانیش زۆرجار لایەنە کۆمەلایەتییەکەو پلەو پایەو ئاستی ڕۆشنبیری کەسەکانیش دەردەخەن، بۆ نمونە لەبەرکردنی جلی نەتەوەیی ڕەنگاوڕەنگ لە کلتوری کورددا نیشانەی ڕۆژی نەتەوەیی نەورۆز یان ئاڵای کوردستانەو زۆرجاریش پۆشینی ڕەنگەکانی ئاڵای کوردستان لەو ڕۆژەدا لەلایەن هەندێک کەسەوە، تایبەتمەندی ئەو ڕەنگانە لای میللەتی کوردو لە کلتوری کورددا دەردەخەن، یان وەک نمونەی (١٣):

(١٣)پۆشینی جلی ڕەنگ جیاواز لە نەخۆشخانەکاندا بە پێی پلەی زانستی، پزیشک، پەرستیار، کارگوزار....تاد.

٥- کات chronemics:

کات لە زماندا ((یەکەی دانراوی وان، کە لە بارین بۆ کارکردن لە لایەنی گەیاندنەوە))[١٩]. هەرچەندە ئەو یەکە زمانییانە لە مەودادا جیاوازن بەڵام بۆ پێوانەکردن و نیشاندانی کاتەکان بەکاردێن، لە پەیوەندیکردنی نازارەکییشدا پابەندبوون و پابەندنەبوون بە کاتەوە، دەکرێت واتای جیاواز بە پەیوەندییەکان بدات، لە چوارچێوەیاندا پابەندبوون بە پەیماندان و ڕێزگرتن و ڕازیکردنیش لە لایەنێکەوە تێگەشتنەکانی تاک بۆ کات نیشاندەدەن، ((لە هەندێک کلتوردا کەسەکان بۆ ئەمڕۆ دەژین، بەڵام هەندێک کلتوری تر چاوەڕێی سبەینێن))[٢٠]، بۆیە ڕوانینی کۆمەڵگەکان جیاوازە بۆ کات، هەرچەندە زیاتر بابەتەکە پەیوەستە بە تاکەوە، لە لایەکی ترەوە ((تەرخانکردنی کات پێویستە بۆ دیاریکردنی دەوروبەری کارلێککردن، بۆ نموونە ئامادەبوون لە کاتی خۆیدا بۆ کۆبوونەوەیەک واتای پابەندبوونە بە کات و گرنگیدان و لەهەندێک دەوروبەریشدا واتای متمانەبەخۆبوونە))[٢١]، کەواتە سەرەڕای جیاوازی لێکدانەوەکان بۆ کات لە کلتورە جیاکاندا، واتای گرنگی و پابەندبوون هاوبەشە لە زۆربەیاندا، ئەم پابەندبوون و هاوبەشیکردنە لە کاتدا بۆ گەیاندن لە پەیوەندیدا دەبێت بە دوو بەشەوە (کاتی ناردن و کاتی وەرگرتن)[٢٢]، دەکرێت لە هێڵکاری ژمارە (٢)دا کاتەکان بەمجۆرە ڕونبکرێنەوە.

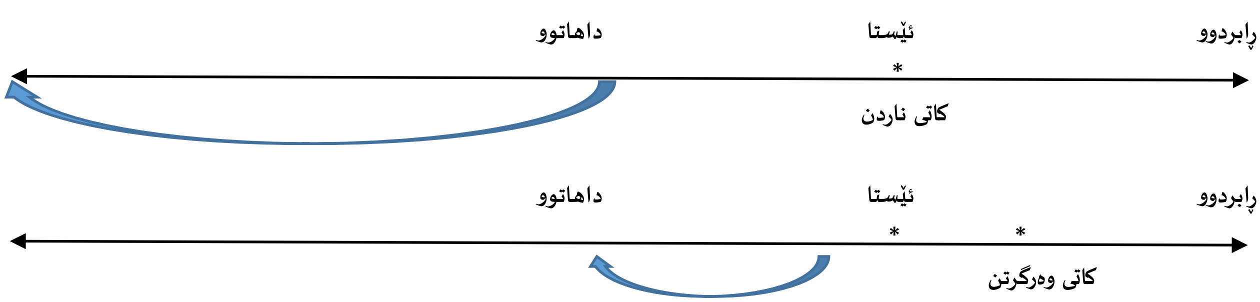


هێڵکاری (٢) خستنەڕوی کاتی جۆرەکانی کات

٦- پەیوەندیکردنی دەست/بەرکەوتن Tacesics /Haptic :

لێکۆڵینەوەیە لە پەیوەندی جەستەیی، بە دەربڕینێکی تر دەستلێدانەکان/بەرکەوتنەکان لەگەڵ چ بەشێکی جەستەو چەند جار؟ بە توندی چەند؟ لە چ دەوروبەرێکدا؟ بۆ چ کاریگەرییەک؟ ئاماژەیەکی بنەڕەتییە لە پەیوەندیکردنی نازارەکییدا بۆ هەموو جۆرەکانی پەیوەندی، هەر لە منداڵییەوە تا هەموو قۆناغ و تەمەنەکان بەرکەوتن لە هەموو جۆرە پەیوەندییەکاندا ڕەهەندێکی زیندووەو زۆر لایەن لە پەیوەندییەکاندا دەگوێزێتەوە، گواستنەوەی ئەم واتایانەش جیاوازیی تێدەکەوێت بە پێی چین و توێژی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی و لە کلتورێکەوە بۆ کلتورێکی تر لێکدانەوەکان و واتاکەیان جیاوازدەبێت، هەروەک جۆرەکانی تری پەیوەندیکردنی زارەکی و نازارەکیی. زۆرجار جۆرێکی بەرکەوتن هاندان و خۆشەویستی و بەهێزیی دەگوێزێتەوە، زۆرجاریش ڕق و هەڵوێستی توندوتیژانە، ئەم لێکدانەوانەش جگە لە لایەنە کلتورییەکە، تەمەن و توخم و پلەوپایەی کۆمەڵایەتیش، لەگەڵ شوێن و کات و دەوروبەرو مەبەستی قسەکەردا دەگۆڕێن، بڕوانە نمونەی (١٤):

(١٤)لە کاتی سڵاوکردندا تەوقەکردن و دەستگرتنی کەسێکی گەنج هێزو چالاکی تێدایە بە بەراورد بە تەوقەکردنی کەسێکی بەتەمەن.

٧-مەودا proxemics :

لێکۆڵینەوەیە لە سیمای شوێنیی و مەودا، دووریی نێوانیی کۆمەڵایەتی، کە پابەندی دەبین لە دەوروبەرە جیاوازەکاندا، چۆن مەودای کەسێتیی جیادەکەینەوەو دەپارێزین، گۆشەی ڕوبەڕوبونەوەمان بەرانبەر یەکتر، چۆنییەتی هەڵبژاردنی وەستان و دانیشتنمان، بە شێوەیەکی گشتی ئاماژەیە بۆ مەودای کەسیی یان هەرێمیی، یان ئەو ڕێگەیەی کە مەوداکەی پێدەردەبڕین یان دروستدەکەین لەگەڵ کەسانی تردا، چونکە هەموو کەس فەزایەکی تایبەت بە خۆی هەیە، کە بریتییە لە مەودای ئاسایشی کەسەکە، لە خاڵێکدا ڕازینابێت ئەو فەزایە ببەزێنرێت، بە زۆرییش چوار جۆر مەودا هەیە، کە بریتیین لە[٢٣] :

١-مەودای سۆزداریی

٢-مەودای کەسێتیی

٣-مەودای ڕاوێژیی کۆمەڵایەتی

٤-مەودای گشتیی

ئەم مەودایانەش وەک جۆرەکانی تری ئاماژەی نازارەکیی، باری کۆمەڵایەتیی و ڕۆشنبیریی و چینەکانی کۆمەڵ و توخم و تەمەن و ....تاد، کاریگەری لەسەر دەکەن و دەگۆڕێن، وەک یەک شێوە نامێننەوە، زاناکان گەشتونەتە ئەو ئەنجامانەی، کە ((توخمی نێر زیاتر گرنگی بە مەودای کەسیی دەدەن لە چاو توخمی مێدا، کەسانی دانیشتووی لادێکان پێویستییان بە مەوداو شوێنی فراوانتر هەیە لە کەسانی دانیشتووی شار......))[٢٤]، کەواتە وەک جۆرێکی پەیوەندیکردنی نازارەکیی مەودای کەسیی واتا لە دەربڕینەکانمان زیاددەکەن و واتایش لە دەربڕینەکان کەمدەکەنەوە، بۆیە بەشێکی کاریگەرە لە پرۆسەی پەیوەندیکردن و دیوێکی دەربڕینەکان بە بەرانبەر دەڵێت و تەواوکەری دیوی یەکەمی دەربڕینەکانە، کە مەبەست فۆڕم و شێوەی دەربڕینەکەیە.

٨- پارازمانیی:

پارازمانیی وەک جۆرێک لە جۆرەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی و ئاماژە نازارەکییەکان، هاوڕێی ڕاستەوخۆی وشەکانە، چونکە پارازمانیی بریتییە لە ((واتای وشەکان کە بەکاریاندەهێنین، یان ئەو وشانەی کە دەکرێت لە دەقەوە جارێکی تر بەرهەمبهێنرێنەوە، وەک پەند، یان گۆڕانکاری و جیاوازی لە سەرنجدان و قەبارەو ئاوازەو دەربڕین و لادانەکان... تاد))[٢٥]، دەگرێتەوە، واتە لە ڕەفتارە زمانییەکەدا ئاماژە بۆ ڕێگەی دەربڕینی ئاخاوتنەکە دەکات، وەک: بەرزیی و نزمیی دەنگ، ئاوازەو وەستان وخێرایی و قەبارەی دەنگ، شێوەزارو، تێکەڵیی ئاخاوتن و .....تاد، دەکات لەگەڵ ئەو لایەنانەی ئاخاوتنەکە ڕوندەکەنەوە، وەک (بێدەنگیی و پێبڕین زۆر واتا دەگەیەنن دەربارەی پەیوەندی کەسەکان، دەشتوانین بە جەختکردنمان لەسەر وشەیەک و فەرامۆشکردنی یەکێکی تر تەواوی ناوەڕۆکی پەیوەندییەکە بگۆڕین)[٢٦]، نمونەکانی (١٥، ١٦) بارەکانی پارازمانیی دەخەنەڕو:

(١٥)دەکرێت قەبارەی دەنگمان لە کاتی قسەکردندا ئاماژە بێت بۆ شەرم، بەتوانایی، نهێنی، جیاوازی ماددی نێوان کەسەکان یان جیاوازی کلتوریی کەسەکان.

(١٦)تەوژم/ ئەکسێنت وەک بەشێک لە پارازمانیی، دەکرێت شوێنی جوگرافی کەسێک لە ڕێی ئەکسێنتی کەسەکەوە بزانرێت، لەگەڵ زانینی باری کۆمەڵایەتیی و ڕۆشنبیریی کەسەکە.

کەواتە ئەوەی پارازمانیی لە ئاماژە نازارەکییەکان جیادەکاتەوە، بریتییە لەوەی هەریەک لە ئاماژە پارازمانییەکان لە ڕێی دەربڕینە زارەکییەکان خۆیانەوە دەردەبڕدەێن، واتە هاوڕێی دەربڕینە زارەکییەکانن و بە هاوبەشی واتاکە شیدەکەنەوە، لەگەڵ ئاماژە زارەکییەکەدا ئاوێتەن.

ئاماژە نازارەکییەکان بە هەموو جۆرو ڕەگەزەکانیانەوە کاریگەری ڕەهەندە کۆمەڵایەتیی و ڕۆشنبیریی و ئایینی و تەنانەت تاکەکەسیشیان لەسەر دەبێت، جگە لە کات و شوێن و دەوروبەرەکانی ئاخاوتن، بۆیە گرنگە بۆ تێگەشتن و شیکردنەوەی وردو ڕونی ئەم ئاماژانە، ئەو ڕەهەندانە بکرێنە بنەماو ئاماژەکانیان پێشبیکرێنەوە، ئەو کاتە دەتوانین بگەین بە واتایەکی تەواوی ئاماژە نازارەکییەکانی کۆمەڵێک یان چین و توێژێک و لێکدانەوەی ڕەفتارە نازارەکییەکانی ناو کردەیەکی پەیوەندیکردن. سەرەڕای ئەوەی ئاخاوتنەکان بەهەردوو دیوی (زارەکیی و نازارەکیی) بەڕێوەدەچن، بەڵام دەکرێت بڵێین واتا لەزۆربەی پەیوەندییەکانماندا لە دیوە نازارەکییەکەدا بەرجەستەدەبن و ڕەنگدانەوەکانیان لە دەربڕینەکاندا دەبینرێن، هەربۆیە بێگومان شیکردنەوەو لێکدانەوەی بەکۆدکراوە زمانییەکان لە چوارچێوەی ڕەفتارو ئاماژە نازارەکییەکاندا باشترین ستراتیژییەت و گونجاوترین هێڵ پێکدەهێنن بۆ گەشتن بە لوتکەی تێگەشتن و پەیوەندی تەواوو پڕاوپڕ، لە هێڵکاری ژمارە (٣)دا، پوختەی کارکردنی ئاماژە نازارەکییەکان خراونەتەڕو:

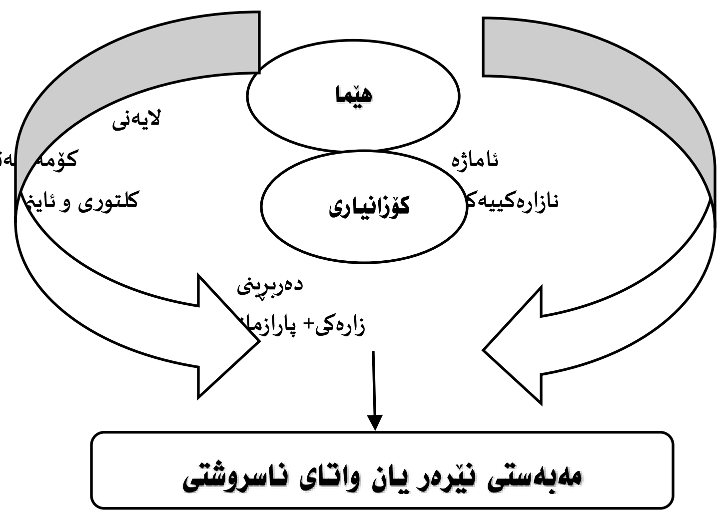


هێڵکاری(٣) چۆنییەتی کارکردنی ئاماژە نازارەکییەکان لە پەیوەندییەکدا

کۆزانیاری ئاڕاستەکراوی هێماکانە، لە ژێر کاریگەری سەرجەم لایەنەکانی کۆمەڵایەتی و کلتوری و ئاینی و .....تاد، بە کۆدکردنیانە لە دەربڕدراوە زارەکییەکاندا و لە قاڵبکردنی ئەو دەربڕدراوە زارەکییانە لە ئاماژەو ڕەفتارە نازارەکییەکاندا، کە لە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆدان تا دەگەن بە کەناڵەکانی دەربڕین و ئاوێتەی ئاماژەو ڕەفتارە پارازمانییەکان دەبن، دوابەدوای ئەو ئاستە قۆناغی ناردنی مەبەست دێتە ئاراوە، کە دەکرێت لێرەوە پەیوەندییەکان ڕاستەوانە یان پێچەوانە بن، بە پێی ئەو مەبەستەی نێرەر دەیەوێت بیگەیەنێتە وەرگر.

**ئەنجام:**

١-کردەی پەیوەندیکردن لە پەیوەندیکردنی زارەکی، وشەو دەربڕدراوەکان و پەیوەندیکردنی نازارەکی، لە بەکارهێنانی زمانی جەستەو ئاماژەکان....تاد پێکدێت، کردەی پەیوەندیکردنی نازارەکی نیوەی کردەی پەیوەندیکردنەکانمان پێکدەهێنێت، بۆیە شیکردنەوەی پەیوەندییەکان پێویستە لەسەر بنەمای هەردوو جۆرەکەی پەیوەندیکردنەکە ڕێکخرابێت.

٢-کارایی و چالاکی ئەم پەیوەندییە لە کردەی پەیوەندیکردندا، بریتییە لە ڕودانی بە شێوەیەکی سەربەخۆ یان هاوکاتی پەیوەندیکردنی زارەکیی، ئەمەش وایکردووە پەیوەندییە نازارەکییەکان زیاتر کردەیەکی ئاوەزی بن و لە کردەیەکی پەیوەندیکردندا مێشک ئاراستەیان دەکات، ئەمەش بۆ لەخۆوەیی و خۆنەویستی کردەکە دەگەڕێتەوە.

٣-لە ئەنجامی ئەرکە سەرەکییەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی، هەر لە ئاڵوگۆڕکردنی پەیامەکان بۆ ڕونتر گەیاندنی واتاکان و جەختکردنەوەو دوبارەکردنەوە لە پەیامە زمانییە زارەکییەکان تا دەگات بە پێچەوانەکردنەوەی دەرخستنی پێناسی کەسیی و کۆمەڵایەتی تاک و پڕکردنەوەی کەلێنەکانی پەیامە زارەکییەکە، دەتوانین پەیوەندی مەبەستدار لە بێ مەبەست جیابکەینەوە، چونکە ئاماژە نازارەکییەکان بۆ لێکدانەوەی زانایرییەکان پێشبینییەکان زیاددەکەن و وادەکەن

وەرگر مەبەستی نێرەر لە پەیوەندییەکدا درکپێبکات، بەمەش ئەرکی سەرەکی ئەم جۆرە پەیوەندییە دیاریکردنی زانیارییەکانی پشتەوەی دەربڕینە زارەکییەکان و پەیوەندییە زمانییەکان دەبێت.

٤-جۆرەکانی پەیوەندیکردنی نازارەکیی لە زمانی کوردیدا بریتیین لە: (جوڵەناسی، پەیوەندیکردنی ڕوکەشییانەو ڕوکار، بۆنکردن، ڕەنگ، کات، بەرکەوتن، مەودا، پارازمانیی)، لە ناویشیاندا (جوڵەکان، بەرکەوتن، مەوداکان...) بەشەکانی زمانی جەستە پێکدەهێنن.

**لیستی پەراوێزەکان**

**پەراوێزەکانی بەشی یەکەم:**

١-(عەبدولڕەحمان: ٢٠٠٩: ٢٢)
٢-(سالْح : ٢٠١٤: ٧٧)
٣-(Jakobson:1972: 73)
٤-(Hussein: 2020: 13)
٥-(ئەحمەد: ٢٠٠٨: ٢٤)
٦-(Manusov: 2016: 1)
٧-(Manusov: 2016: 4)
٨-( Hussein: 2020: 13)
٩-(مینە: ٢٠٢١: ٧)
١٠-(Hussein: 2020: 13)
١١-( Eunson: 2012: 256)
١٢-(Hall and et all: 2019: 275)
١٣-(Hussein: 2020: 14 )
١٤-(ئەحمەد: ٢٠٠٨: ٣٠)
١٥-(Yin: 2014: 420)
١٦-(Leonard: 2012: 183)
١٧-( Bonaccio and ..... et all.: 2016: 2)
١٨-(Leonard: 2012: 183)
١٩-(مینە: ٢٠٢١: ٢٨)
٢٠-(Leonard: 2012: 183)
٢١-(Eunson: 2012: 256)
٢٢-(Hussein: 2020: 16)
٢٣-(سەرچاوەی پێشوو:١٦)

**پەراوێزەکانی بەشی دووەم:**

١-(Hargie: 2019: 99)
٢-(Hargie: 2019: 96)
٣-(Patterson: 2014:175-176)
٤- (سەرچاوەی پێشوو: ١٧٨)
٥-(Hussein: 2020: 38)
٦-( Hussein: 2020: 38)
٧-(Hussein: 2020: 38)
٨-(Hussein: 2020: 39)
٩-(Hussein: 2020: 41)
١٠-(Hussein: 2020: 13)
١١- (Patterson: 2017: P 2-3)
١٢-(Hussein: 2020: 40)
١٣-(Smith: 1979: 632)
١٤-(Mahmood & Hussein: 2020: 163)
١٥-(فتاح: ٢٠١١: ٤٢)
١٦-(Mahmood & Hussein: 2020: 169)
١٧-(Mahmood & Hussein: 2020: 169)
١٨-(محمد: ٢٠١٤: ٣٢٨)
١٩-(فرج: ٩٢:٢٠٠٠)
٢٠-(سەرچاوەی پێشوو:١٧٠)
٢١-(Patterson: 2017: 3)
٢٢-(فرج: ٢٠٠٠: ٩٣)
٢٣-(Eunson: 2012: 270)
٢٤-(Eunson: 2012: 270)
٢٥-(Eunson: 2012: 263)
٢٦-(سەرچاوەی پێشوو:٢٦٣)

**سەرچاوەکان:**

-ئەحمەد، شنە ئەبوبەکر(٢٠٠٨). زمانی جەستە. نامەی ماستەر. زانکۆی سەڵاحەدین. هەولێر.
-فتاح، محەمەد مەعروف(٢٠١١). زمانەوانی. چاپی سێیەم. هەولێر.
-فرج، هۆگر مەحمود (٢٠٠٠). پراگماتیک و واتای نیشانەکان. نامەی دکتۆرا. زانکۆی سلێمانی.
-عەبدولڕەحمان، شیلان عوسمان(٢٠٠٩). کارابوونی زمان لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا. چاپی یەکەم. چاپخانەی هاوسەر. هەولێر.
-عەلی، شۆخان ئەبوبەکر(٢٠١٧). ڕۆڵی هەڵمەتی پەیوەندی گشتی لە پێکهێنانی هۆشیاریی ژینگەدا. نامەی ماستەر. زانستە مرۆڤایەتییەکان/ ڕاگەیاندن. زانکۆی سلێمانی.
-مینە(٢٠٢١). زمانی جەستە(پەیوەندییە گۆنەکراوەکان). چاپی دووەم. چاپخانەی تاران.
-سالْح، دەروون عەبدولڕەحمان(٢٠١٤). ڕۆڵی زمان لە ئاراستەکردنی لایەنی دەروونی تاکدا. نامەی دکتۆرا. زانکۆی سلێمانی.

-محمد، مروه محمود سليمان (٢٠١٤). الاستفادة من نظرية الترميز الثنائى في تفعيل التخيل لدى الطلاب. كلية التربية النوعية. جامعة طنطا.

-Bonaccio, Silvia, O'reilly, Jane, Osllivan, Sharon L. and chiocchio, Francois (2016). Nonverbal behavior and communication in the workplace: A Review and an agenda for research. Journal of management. Downloaded from www.jom.sagepub.com at southeastern state UN/V on March 22, 2016.
-Calero, H. H. (2005). The power of nonverbal communication. United States of America. Los Angeles, CA – Aberdeen, WA. Silver lake publishing.
-Eunson, Baden LAN (2012). Non-verbal communication (Article). Monash University (Australia). www.researchgate.net . Seen 23 Aug 2021. 9:43 Pm.
-Hussein, Bekhal Abubakr (2020). A Sociopragmatic analysis of Nonverbal in Intercultural Communication. University of SULAIMANI.
-Hargie, Owen (2019). The hand book of communication skills. Fourth edition. By Deanta Global publishing services, Chennai, India.
-Hall, Judith A. Horgan, Terrence G. & Murphy, Nora A. (2019). Nonverbal communication. Annual Review of psychology 2019. 70. PP 271-294. www.annualreviews.org.
- Jakobson, R.(1972). Verbal communication. USA.
-Leonard, Victoria (2012). An introduction to interpersonal communication: A primer on communication studies). 29 Des 2012. Downloaded by Andy Schmitz http://lardbucket.org
-Mahmood Rauf kareem & Hussein, Bekhal Abubakr (2020). Types of nonverbal communication cues (Article). Journal of university of raparin. Vol.7, No.2, April 2020.
-Manusov, Valerie (2016). Nonverbal communication. www.researchgate.net . University of Washington, USA.
-Martin, J. N. & Nakayama, T. K. (2010). Intercultural communication in context. Fifth Edition. United States of America, New York. The McGraw-Hill companies.
-Patterson, M. (2014). Reflections on historical trends and prospect in contemporary nonverbal research (Article). Journal behavior 2014. No. 38. P 171-180.
-Patterson, M. L. (2017). Nonverbal communication. In reference module in neuroscience and Bio behavioral psychology, Elsevier, 2017, 1-10 Isbn 9780128093245.
-Smith, Howard A. (1979. Nonverbal communication in teaching. Review of educational Research. Fall 1979, Vol 49, No 4, PP 631 – 672. Queen's university.
-Yin, Jianxue (2014). Body Language Classification and Communicative Context. Nan yang, Henan, China. The authors - Published by Atlantis Press. International Conference on Education, Language, Art and Intercultural Communication.

**الخلاصة**

هذه الدراسة معنونة (الاتصال غير اللفظي في اللغة الكوردية)، كنوع اساسي وفعال وتكميلي للنوع الاخر من عملية الاتصال (Communication)، و الذي هو الاتصال اللفظي (Verbal Communication)، حيث ان الهدف الاساسي لاختيار موضوع الدراسة هو تحديد و تاشير و وصف الانواع الرئيسية للاشارات والافعال غير اللفظية، مع وصف وتقديم المعاني والمقاصد التي تضيفها للاتصال اللفظي، و تحليل وفرة استخدامها في عملية الاتصال وكيفية اختلاف تحليلها حسب الثقافة والظروف الاجتماعية والثقافية للفرد والمجتمع، بالاضافة الى اهمية و قيمة الاشارات والافعال غير اللفظية في عمليات الاتصال، وقلة المصادر الاكاديمية الخاصة بالموضوع في اللغة الكوردية و وجود التعقيدات في استخدام الاشارات غير اللفظية و كيفية تغيير معانيها و تشكيل معنى غير طبيعي للتعابير اللفظية، والتي تشكل في كثير من الاحيان سببا لسؤ الفهم وتغيير مسار العلاقات باتجاه معاكس. اعتمادا على مناهج ونماذج عملية الاتصال، تحاول هذه الدراسة تفسير و وصف معاني الاشارات وتقديم الاختلافات والاستخدامات فيما بين الاشارات غير اللفظية والمشاركات في التعابير اللفظية في اللغة الكوردية. وقد تم استخدام بيانات اللهجة الوسطى – لهجة السليمانية الفرعية في هذه الدراسة.

**Abstract:**

This study is entitled (Non-Verbal Communication in the Kurdish language), as a basic, effective and complementary type to the other type of communication process, which is Verbal Communication. and non-verbal acts, with describing and presenting the meanings and intentions they add to verbal communication, analyzing the abundance of their use in the communication process and how their analysis differs according to the culture and social and cultural conditions of the individual and society, in addition to the importance and value of non-verbal signs and actions in communication processes, the lack of academic resources on the subject In the Kurdish language, the presence of complications in the use of non-verbal signals and how to change their

meanings, and forming an abnormal meaning of verbal expressions, which often constitute a reason for misunderstanding and changing the course of relations into an opposite direction. Depending on the methods and models of the communication process, this study attempts to explain and describe the meanings of signs and present the differences and uses between non-verbal signs and participations in verbal expressions in the Kurdish language. Data from central dialect - Slemani sub-dialect were used in this study.